

Ljubljanski

V O N

Leposloven in znanstven list.

Štev. 9.

V Ljubljani 1. kimovca 1890.

Leto X.

V gôrah.

Raz visoko gôrsko sleme
Gleda dom tesán;
Vkréber nese téžko breme
Mož potán.

Na samotno stêzo seva
Živi solnčni sòj,
Z drevja, v zraku mu prepeva
Ptičev ròj.

Često že je hodil čvrsto
Vrhu teh strmín,
Ali dânes nese — krsto
Mož trpín!

Krsto nese, da jedinca
Vánjo položí —
Siromaku se od svinca
Breme zdí . . .

Dôkaj sreče res nikoli
Bog mu ni delil,
A premnogo tudi boli
Ni užil.

Zadovoljno v tesni koči
Bival je doslej,
Zdaj pa dôba zlá napoči
Hiši tej!

Solzna mati, žena čaka
Gôri krâj sinú,
Pri mrličku bedna plaka
Brez mirú.

Stoj, to peče kakor plâmen . . .
Močni mož potr
Zgrudi se na skalni kamen,
V srci smrt!

Z drevja, v zraku mu prepeva
Pesmi ptičev ròj,
Nánj, na krsto modro seva
Solnčni sòj . . .

Vstane, v hrib se znova trudi,
Méni pa se zdí:
Takšna stêza časih tudi
V gròb drží! —

A. Funtek.

Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

IX.

Ro se je Zagorski drugo jutro vzbudil, jelo ga je skrbeti, kaj poreče strina, kadar čuje poročila o njega vedênji na plesu. Dobro je védel, da se bode našlo hudobnih jezikov, ki ga bodo grdo obrekovali in si izmislili laží. Ali ko bi tudi resnico govorili, strini le ni moglo biti po volji, kar je počenjal s Pavličevo Maro. Dolgo je ugibal, kaj bi storil, napósled pa sklene, da pojde kàr takoj k strini, da ga kdo drugi ne prehití, in da ji bode vse razodel, kakor je mislil, da bode zánj najboljše. Sevéda, malo pozno je že bilo. Zagorski predpóludne ni imel šole, zató je brez skrbi spal do jednajste ure. Če se prav podviza, utegne še priti, predno pojdejo gospodje iz pisárn. Takó je sodil in po tem je tudi ravnal.

»Dobro jutro, strina!« pozdravi prihodnjo taščo svojo in se veselo nasmeje, kakor bi ji imel kàj zanimivega povedati.

»Dober dan!« zavrne mu starka in videla se je prav slabe volje, »jutra danes menda ni bilo za Vas, zaspali ste je sanjaje o déklici iz turške krême.«

Zagorski se še zmeraj smeje in pozove Reziko, naj mu prinese ognja, da si prižgè smodko. Strežájka mu ponudi škatljico z žveplenkami in ko je zapalil in dobro potegnil, jame prav zadovoljno pripovedovati :

»Strina draga, sinoči sem večkrat mislil na Vas in na vso moč sem obžaloval, da Vas ni bilo ‚Pri zlatem jagnjeti‘. Imeli smo šale in zabave, da je davno ne pomnim takšne.«

In zopet je nekolikokrat potegnil smodko in otrešel pepel, kakor bi hotel izkušati potrpežljivost radovedne poslušalke. Strini pa se je zdelo, kakor bi se on hotel šaliti ž njo in prav grdo ga je pogledala.

»In zopet pravim«, nadaljuje Zagorski, »kolikanj obžalujem, da niste videli Hermine, kakó je izpreminjala lice; zdaj je bila rdeča, zdaj bleda. Ne bi maral, naj bi tudi kaj dal, da morem čuti, kaj je vse naropotala Dori. Saj smo jo pa tudi jezili, da je nismo mogli bolje. Kar létali smo mimo nje z drugimi plesálkami in se nagajivo posmihali, da ni védela, kakó naj si tolmači to znamenje prijaznosti. Glavina se je celó postavil pred njo in ji ponosno rekel: ‚Danes smo demokratje!‘ A ko je odhajala, skočil je Veselko za njo, spremil jo do vrat in prosil za prvo četvorko — na prihodnjem čitalniškem plésu. Danes se mi skoraj smili; nismo dobro ravnali in prav kmalu moramo popraviti sinočne pregrehe, ker Hermina je le Hermina; za zdaj je v Prnjavoru ni gospodičine, da bi jo človek mogel primerjati nji.«

»A Mara?« vpraša ga strina, kateri se je srce malo umirilo.

»E, kaj Mara!« zavrača Zagorski, »Mara je preprosta, nedolžna déklica, katero je ‚Zádruha‘ v demokratskem zdušenji svojem sinoči izvolila kraljico plesa, in jaz, predsednik, imel sem pri tem največjo nalogo; saj mi je bilo dosti sitno.«

Strina se je do dóbra potolažila, in karkoli je še tisti in drugi dan čula o dogodkih na prvem meščanskem plésu, verjela je le to, kar ji je Zagorski sam také odkritosrčno povedal.

Vse drugače so se pri obedu v ‚Zádrugi‘ spominjali sinočnega večera.

»Kaj pa v Delfih?« vpraša ga Veselko.

»Vse dobro!« odgovori mu Zagorski.

»Čast, komur čast!« nadaljuje prvi, »Milivoj, danes si se hitro opral. Vidim, da si ptič. Že sem se bal záte, ko sem zjutraj videl Timofejko pri strini. Vem, da se je šla pobahat s svojo Tinčico; ali pri tej priliki —«

»Feodor, počasi!« preseče ga Radinić, »o Tinčici in nje materi moraš govoriti z večjim spoštovanjem. Tinčica je sinoči našla pot v srce továriša našega, Filipoviča.«

»Saj res!« spomni se Zagorski, zgrabi kupico in nazdravlja: »Bog poživi prevrednega našega prijatelja in vérnega zadrugarja, gospoda Velimira Filipoviča, a da mu bode slaje živeti na tem svetu, polnem bridkosti in trpljenja, Bog ga poživi z dragocenim biserom ženstva, z ljubeznivo gospodičino Tinčico Timofejevo!«

»Žívio, Velimir! Žívela, Tinčica!« klicalí so veselo továriši, in zopet in zopet so zažvenketali kozarci.

Tudi Golijat je z dovoljenjem trknil v zdravje poročnikovo in smehljaje se je dodal nekako pomembno:

»Ko sem davi šel čez trg, bil je stari Timofej nenavadno dobre volje. Pozval me je v prodajalnico, natočil mi je čašico najboljše slí-
vovke, a drugo je natočil sebi. Poznam jaz Timofeja, pa sem takoj
védel, da to nekaj pomenja, ali védel nisem, kaj. Zdaj mi je jasno vse.«

»Vidiš, Velimir, vsa znamenja kažejo na srečo,« šali se Veselko.

Tihi poročnik je bil sprva v zadregi, kaj bi rekel, napósled pa
vstane in pravi:

»V imeni tovarišice meni prisojene in v svojem imeni zahvaljujem
se na napiti mi zdravijci. Ne bodem tajil, da mi je družčina in zabava
z gospodičino Tinčico na sinočnem plesu bila posebno mila in ugodna,
toda odločno moram ugovarjati mnenju, da bi se bila tista gospodičina
kaj bolj vrinila v srce moje, ki je še na vsako stran popolnoma slo-
bodno.«

»Nič se ne opravičuj, Velimir dragi, ti si že izgubljen,« draži ga
vedno veséli Glavina; »zdaj se le drži Tinčice, saj druge ti ne bodo
več zaupale. Saj si videl, kakó se je Dora smukala okolo Radiniča,
a brž ko ji je poštar prišepetal o nekakih pisemcih, pustila ga je ter
mu pri hčerah in materah vzela prejšnjo veljavo.«

»E, kaj, Radinič,« popravlja Veselko, »on se tolaži in kratkočasi
pri židovskih deklétih, pa ga ni skrb na nobeno stran. Ali za našega
predsednika me je strah, predrzovito se igra z deklíškimi srci. Milivoj,
Milivoj, mari bi bil malo splošnejši in površnejši, kakor sva midva z
Glavino!«

»Površnost in mlačnost ne velja nikjer,« brani se Zagorski, »šleva,
kdor dobro ne potegne, kadar mu se ponudi kupica sladke radosti.
Nič se ne bojte záme, jaz se bodem že sam spravil iz vsake zadrege;
zdaj pa še nikakor ne mislim na to, nego hočem uživati mlada leta
svoja. Sinoči smo bili vsi zadovoljni. Takšnih zabav bi še nekoliko
trebali, predno poteče zimski čas, ali moramo tudi sami kaj storiti,
da jih bodemo imeli.«

»Prijatelji, poslušajte!« opozarja Veselko in se zadovoljno na-
smehne, »naš predsednik nekaj snuje.«

»Črtež je že gotov«, nadaljuje Zagorski, »sinočna ‚kraljica‘ naša
mi je potožila, da za letos ne bode smela več na ples. To bi bila
velika škoda, ki jo moramo ubraniti. Zatorej mislim, da bi ‚Zádruha‘
moral trdega očeta omečiti in izprositi lépo hčerko njegovo vsaj še
za jeden ples. Jutri mislim bajè praznovati svoj rojstveni dan, pa vas
povabim na večerjo v turški krčmi. Povabim tudi ravnatelja svojega,
da bode laž verjetnejša; le to bi rad védel, če bi mogli tam dobiti
sobico záse.«

»Zadaj na dvorišči imajo čisto malo izbo za gospôdo,« ogласi se Golijat, ki je hodil po gostilni semtertja in kadil.

»Dobro, Golijat, ali ne bi Vi hoteli prevzeti poslanstva v imeni ‚Zádruge‘?«

»Bi.«

»Pojdite torej v turško krèmo ter pozvédite, če bi nam mogli za jutri večer prepustiti izbo in nam spèci purána?«

»Na službo«, rekel je dolgopéti pisár in hitro je stopal dól ob Volčjem potoku, kakor bi se mu mudilo kám na žeganje. Ni minilo četrt ure in vrnil se je s poročilom, da bode vse pripravljeno, kakor želé. —

Drugi dan zvečer so se zadrugarji zbrali na trgu in ko je prišel tudi Zagorski z ravnateljem svojim, šli so vsi skupaj v turško krèmo. Mimo velike sprednje sobe za kmete šli so naravnost na dvorišče in tavalí po temi, dokler ni Mara čula glasnega njih govorjenja in sméha. Hitro priskoči in odprè tesna in nizka vrátca ljubeznivo pozdravlja:

»Dober večer! Prosim, tukaj noter!«

Vratca so bila také nizka, da si se s klobukom na glavi moral nekoliko pripogniti in v sobi si z rokó ségel do stropa. Sredi izbe je stala široka miza na štiri ogle, in na vsaki štirih stranij sta bila postavljena po dva lesena stola; ali bilo je také tesno, da si na jedni stráni zadel ob omaro, na drugi ob posteljo, če si se nazaj naslonil, in le od dveh stranij je bilo mogoče streči gostom. Oprezna gospodinja je torej že prej pogrnila in vse preskrbela, da gostom ni bilo treba vstajati. Na postelji je tudi že ležala kitara, ki jo je Veselko naprej tja poslal.

Zagorski je bil dobre volje, toda védel se je nekako praznično in oblastno. Ravnatelja svojega je posadil na čelo mize pred omaro, na obé nasprotni strani továriše svoje, a sam je ostal na dolnjem konci blizu vrat, da se je lože pogovarjal z Maro. Prav ljubeznivo je pozdravil mater in sočutno vprašal po očetu. Malo je osupnil, ko mu je Pavlička rekla, da njega ni domá; ali nekoliko se je potolažil, ko je Mara zavrnila, da bi se oče utegnil še pred polunočjó pripeljati domóv, ker šel je le v bližnjo vas. Gostí so se začele v najboljšem rédu. Purán je bil izvrsten, črno vino skoraj še boljše. Ker je Mara sama stregla, bilo jo je lahko zadržati v izbi, kamor je tudi Pavlička večkrat prihajala pogledavat, če je vse v rédu, in je časih malo pose-déla pri gospódi. Zadrugarji so se prav slobóдно kratkočasili, ker bili so čisto záse, in ravnatelj jim je itak bil stari znanec, ki jih nič ni motil, ampak prav od srca se je smijal nedolžnim njih šalam. Okolo

desetih zaškripljejo vélika vrata in na dvorišče priropotá voz. Pavlič se je pripeljal domóv in brž ko se je preoblekel, prišel je v izbo pozdravit gospódo. Zagorskemu se je kár zasvetil obraz in bil je dovolj predrzen, da je krčmárju ponudil prazen stol poleg ravnatelja. Preprostemu gospodarju je to odlikovanje dobro délo, vender ni pozabil, kaj se zánj spodobi, torej je stol nekoliko odmeknil od mize ter le zdaj in zdaj kàj rekel, vprašal ali odgovoril. Ni se mogel načuditi Veselku, kakó spretno je brenkal na kitaro; kar ostrmel pa je, ko je Zagorski z velikim oduševljenjem jel prepevati znane napeve iz italijanskih oper. Le tega ni mogel razumeti, zakaj se ostali gospodje smijó, in je Radiniča spravil v veliko zadrego, vprašaje ga o pomenu beséd. Hoté ali nehoté je Radinič zdaj moral legati, zakaj razposajeni Zagorski si je spróti izmišljal italijanske besede, prazne, brez zveze, da je vse skupaj bila prava méšanica. Veselko ga je spremljal s kitaro, pel vmes z drugim glasom ter se po mogočnosti kretal in izpreminjal obraz, da si imel pred sábo nekak dramatiški dijalog.

Veselje je prikipelo do vrha. V sprednji sobi ni bilo nikogar, zató so ugasnili luč, zaprli gostilno in Pavlička in Mara sta le na kakšen trenutek zapustili góste v izbi. Zagorski se je zdaj šalil s hčerjo, zdaj se sladkal materi, napósled pa se je vzdvignil in jel na široko govoriti. Slavil je lepi denašnji sestanek, hvalil gospodarja in gospodinjo ter v zvezde koval telesne in duševne vrline jedinega jima deteta. Končno se je še posebno obrnil proti krčmárju in v imeni vse ‚Zádruge‘ prosil, da bi lepi Mari dovolil na meščanski ples pri Timofeji. Starec je odločno zmajal z glavo in ugovarjal, da to ne gré; deklè da je še mladó, pa tudi bliščoba da je na teh plesih prevelika za preproste déklice, kakeršna je njega hči; sploh da so se meščanski plesi čisto sprevrgli, da so že res pregospóski. Zadrugarji so vsi po vrsti zavračali trdega očeta, prosili ga in prosili, dobrikali se mu in mu napijali, dokler ni jel omahovati. Malo se je nasmijal, pogledal ženo, pogledal hčer, in se zamislil. Žena ni črhnila ni bele, ni črne, da ne bi potem ona morala odgovarjati ostremu móžu; Mara pa je sramežljivo povésila očí ter le časih prav ljubko pogledala Zagorskega, kakor bi ga prosila. Silno so se ji žarila rdeča lica, a srce ji je utripalo od upa in straha, da so se ji hitro vzdvigale mlade prsi. Zagorski je videl vse to in smilila se mu je déklica, ki ga je itak vsega očarala. Zopet je vstal, zbral vse pesniške in govorniške svoje močí, toda ko je dovršil, segel mu je Pavlič v roko in vzkliknil: »Bodisi!«

»Žívio!« grmelo je zdaj po mali izbi, da se je vse treslo, in zažvenketali so kozarci v znamenje srečne zmage. Vesela družba je zdaj

znóva oživila, krčmár je bil vedno zgovornejši, ženi njegoví se je do dobrega razvozlal jezik, presrečni Mari pa so se rdeča ustna vedno odpirala na smeh in kazala vrsto belih biserov. Zmeraj še so se menili, kakó bode na plesu; zadrugarji so s srečkanjem določili, kdo bode kaj plesal z Maro in kakó se bodo vrstili, da bode vso noč imela družníka pri sebi. Bilo je že pozno čez pólunoč, ko so zaškripala vélika vrata male »turške« krčme in se odprla nenavadnim gostom, da so po temni noči tavalí vsak proti svojemu dômu.

X.

Radovédni prnjavorski svet ni mogel ničesar pravega zvédeti, kaj je ‚Zádruha‘ ukrepala v turški krčmi; ista strina je ta pot bila čisto brez sledú in se morala zadovoljiti s tem, kar ji je povedal Zagorski sam. Ravnatelj je bil malobeséden, in o tistem večeru celó ne bi govoril ničesar, ker ga je nekoliko jezilo, da ga je Zagorski ukanil z rojstvenim dnevom, zakaj ko je drugo jutro v pisárni svoji pogledal v službeni izkaz, našel je, da se Zagorski tega meseca niti poróдил ni. Bil je dobrovoljen gospod, zató mu nikdar ni očital grde laží, le molčal je o tem dogodku.

V tem se je bližal dan, ko je meščanski ples bil napovedan v novem Timofejevem »Hôtelu« zunaj mesta. Bilo je sicer nekoliko od rók, ali lepa dvorana in ostale prostorne sobe so zvale marsikoga, da se je napovedal priti na ples. Timofej je delal velike priprave in razpošiljal vabila na vse strani, a če je koga ustno snubil, poudaril mu je še posebno, da se bode tudi ‚Zádruha‘ udeležila veselice. In res, zbralo se je toliko ljudstva, kolikor ga v Prnjavoru še ni bilo na nobenem plesu. Zadrugarji so bili prvi moški v dvorani, kjer je že vse mrgolelo raznovrstno olišpanih déklic. Mara je bila čisto belo oblečena, in srce ji je kar igralo od veselja in ponosa, ko jo je Zagorski objel okolo pása ter ž njo začel ples. Kmalu pa je nastala tolika gnéča, da so se ljudje stiskali in porivali drug drugoga, in plesalci so morali paziti, da niso izgubili izvoljenk, nikar da bi plesali ž njimi. Veselje zató ni bilo nič manjše; za dragovanje in šepetanje je bilo še več prilike, nego pri pravilnem plesu. Tudi Hermina je prišla in se z Doro in Slavo prerila do mesta, s katerega so mogle še največ videti in opazovati, kar se je godilo v tej nenavadni množici. Z uprtimi očmi so sledile Zagorskega, ki se nocoj kár nič ni zmenil zánje, v tem ko so se ostali zadrugarji večkrat pomudili pri njih. Toda, saj Zagorski danes sploh ni imel za nikogar očí, nego za Maro svojo; kár ni je

izpustil, toda gnéča v dvorani mu je dobro došla, da jo je védel v drugo sobo, kjer bajè ni bilo toliko sopárice, pa se bode malo oddehnila. Prav v kotu je našel za mizo še dva prazna stola, in je ž njo tja sédel. Tù, mislil je, motil ju ne bode nihče in brez skrbi bosta šepetala in se kratkočasila. Ali ta hip se oglasi za njima stari Timofej:

»S čim bi Vam mogel postreči?«

»Z buteljo šampanjca, če imate dobrega,« odreže se bahaško Zagorski, da ga stiskávec ne bi opravljal.

»Izvrstnega, pravega francoskega,« zavrne mu stavec in beží iz sobe. Kmalu se je povrnil, postavil na mizo dva tanka visoka kozarca in odmašil črno steklenico, da je počilo kakor strél. Rad bi bil zadovoljni Timofej še kako rekel, ali že so ga klicali k drugi mizi, in Mara in Zagorski sta zopet bila samá. Peneče vino ju je omamilo do dóbra in pozabila sta drúščine in plesa in zamudila prvo četvorko. Toda če oná nista videla nikogar, videli so ju drugi, in bilo jih je, katerim je strina naročila, naj pazijo na Zagorskega. Danes jim je to bilo lahko, ker nič ni bilo čudnega, če so hodili iz sobe v sobo in zdaj tù, zdaj tam malo postali ali posedeli; saj je bežal iz dvorane, kdor je mogel, in si iskal mesta, kjer bi lože dihal. Šele po polunóči, ko so se starejši ljudje nekoliko razšli, bilo je mogoče plesati in tedaj se je mladina sukala tem bolj, da bi dohitela, kar je prej zamudila. Sveče so že dvakrat dogorele in skoraj bi bili tretjič nateknili novih, ali v tem se je na vzhodu začelo daníti in matere so jele siliti, da bi vsaj pred solncem prišle domóv. Zdaj se je plesišče izpraznilo, godba je umolknila in le tù in tam so v bližnjih sobah sedeli kaki zakesneli gósti. Med temi so bili tudi zadržarji. V polnem številu so sedeli v kotu za mizo, spominjali se ravno minulih dogodkov in si naročili zájutrek. Ko so popili kavo, reče Zagorski:

»Prijatelj, zdaj bi pa le morali iti domóv.«

»E, kdo bi že hodil domóv,« zavrne mu Veselko, »posedímo še malo, potem pojdimo pa k strini na slívovko.«

»Ta je pametna«, pritrdi mu Glavina, toda ostali trije so bili odločno zoper to.

»Milivoj, slušaj me,« svari ga Veselko, »pojdimo k strini; bolje, da poročimo samí, nego da te obrekujejo drugi.«

»Kaj misliš o meni?« togotí se Zagorski, »ali sem morebiti taka šleva, da se bodem že pred poroko dal strahovati od tašče svoje? Tega nikakor ne! Če ji ni po volji, da se z drugimi kratkočasim, naj pa svojo Vero pozove domóv; jaz nisem, da bi le od daleč vzdihoval.«

»Tvoja glava, tvoj svet,« odjenja Veselko, »meni je prav. Če se strina razjezi, imeli bodemo znóva dirindaj; bode vsaj zopet malo izpremembe.« —

Zagorski je danes bil občutljiv, kakor ga továriši niso pomnili. Ni čuda; srce mu je še kipelo od sladkih čustev minule noči; pred očmi mu je vedno še stala Mara, in na uho mu je še zmeraj zvenelo ljubko nje šepetanje. Zdaj pa ga prijatelj spominja drugih zavez in ga svarí kakor dolgočasen učitelj. To ga je strašno jezilo in ni se dal potolažiti. Nasprotovati je hotel vsem, in ves tá in drugi dan ga ni bilo k strini. Šele tretji dan se je umiril ter jel premišljati zadnje dogodbe. Kesal se je trme svoje. Če ga je prijatelj svaril, imel je gotovo najboljši namen; toda celó nespametno je bilo, da zaradi tega ni šel k strini, ki bode zdaj do dóbra preverjena, da ima slabo vest in da je vse res, kar so ji ljudje resničnega in neresničnega pravili o zadnjem plesu. »Vender bodisi, kar hoče; za ženo Mare ne bi hotel, Vere se tudi ne bi rad odrekel, torej moram ostati dober s strino.« Takó je umoval in se pripravljal na težki pot.

Bilo je že proti večeru. Mrzel sever je ljudi pognal za peč in tudi strina je le skozi steklena vrata prodajalnice svoje zrla na trg. Kar žive duše ni bilo blizu in strašno ji je bil dolg čas. Tù ugleda Zagorskega. Stopal je naravnost proti prodajalnici. Dobro ji je došel, saj ga je že dva dni čakala in ves čas mislila, kaj mu bode vse povedala in kakó mu bode vzela upanje, da bi kdaj mogel biti nje zèt. A zdaj, ko ga je srečno pričakala, bilo ji je, kakor bi bila vse pozabila, in takó jo je zopet zgrabila jeza, da ni mogla ziniti besede. Smehljaje se, kakor da se v tem ni zgodilo ničesar, stopi Zagorski čez prag in pozdravi strino po stari navadi. Ona ga niti ne pogleda, ampak nekaj je zagodrnjala med zóbe in dalje zrla na trg. Zagorskega to ni osupnilo, celó osrčilo ga je, zakaj pripravil se je bil na hujšo nevihto. Tiho je sédel na stol, kadil smodko in se zamislil. Za nekoliko trenutkov prežene neprijetno molčanje in, da bi kaj rekel, vpraša:

»Strina draga, kaj je novega v Prnjavoru?«

Strina mu ne odgovorí ničesar, ampak seže v žep in podá mu zgnéčen list popirja.

Zagorski ga razgane in čita:

»Izbij si iz glave Milivoja; dokler jaz živím, on ne bode tvoj mož in tudi v oporoki te bodem védela ubraniti njega, ki te je takó grdo osleparil. Dokler je on v Prnjavoru, hodila ne bodeš domóv. Morebiti se odločiš iti v Zürich učít se zdravništvu. Misli o tem!«

Zagorskega je izpreletala vročina, vender je zatajil duševni svoj nemir in rekel :

»Ne umejem, kaj je to?«

»To je telegram, ki sem ga včeraj poslala Veri.«

»Telegram?« čudi se on.

»Telegram, pravi telegram ali brzojav, če hočete,« kričí starka, zadovoljna, da se ji je razvezal jezik. »Kaj li mislite! Moja Vera naj Vas obožava, Vi pa niti ne mislite nánjo, in tù noč za nočjó po čudnih krčmah posedate pri zaprtih vratih in se sladkate déklicam, ki jih nihče niti ne pozná? Nisem jaz Verice svoje odgojila za takšne ljudi. Bolje zánjo, da se nikdar ne omoží, nego da bi prepozno spoznala nesrečo svojo. Da bi bilo to v vélikem mestu, kjer človek človeka ne pozná; ali tu pri nas v malem našem Prnjavoru, kjer drug drugemu v dušo vidi, tù Vi delate sramoto sebi, stánu svojemu in tístim, ki jih mislite kdáj prištevati svojcem? Gospod dragi, pri nas to ne gré! S takim vedénjem boste okužili preprosto življenje naše, pohujšali bodete mladino, ki je Vam poverjena, in roditelji bodo preklinjali trenutek, ko ste se Vi vrnili v rojstveno mesto svoje.«

Takó hitro je vse to rekla, da ji je sapo zaprlo in morala se je oddehniti. Ta trenutek je porabil Zagorski in izkusil rêči nekoliko besed v obrambo svojo.

»Gospá, nikar se takó ne hudujte; naj govorim tudi jaz,« začel je, ali ona mu hitro zavrne:

»Kaj bi govorili, saj ne morete ničesar tajiti; očita so dela Vaša!«

»Tem bolje!« seže ji on v besedo, »ni najslabši človek, kdor se luči ne bojí!«

»Takó!« zareží starka in ga zaničljivo pogleda, »napósled si utegnete domišljati, da je življenje Vaše sáma krepost, in Vas da bodo starci morali mladini staviti za vzgled?«

»Tega nikakor nisem trdil, niti si ne domišljam; le to sem hotel rêči, da nisem slabši od drugih mladih ljudi, ki hodijo na ples in se dobričkajo gosposčinam ter se kratkočasijo ž njimi.«

»Dobričkati se in dobričkati, to je dvoje. Kdor vedno tičí pri jedni déklici in jo takó neizrečno povzdiguje nad druge, kakor Vi Maro, ima ž njo poštene ali pa nepoštene namene. Takó je svet zmeraj sodil in sodi še dandanes.«

»Mogoče; ali prav meni tega ne morete očitati Vi, ki ste se prej spotikali ob Hermino, kakor se zdaj spotikate ob Maro. In vender sem Vam že zadnjikrat razjasnil, kakó je ‚Zádruha‘ Maro izvolila ‚kraljico‘ in jo odlikovala, kakor je sklenila, predno jo je še poznala.«

»Od zadnjič se je marsikaj izpremenilo. Zakaj ste rojstveni svoj dan praznovali v turški krčmi? Kdo je Maro izprosil za ples k Timofeju? Kdo jo je s šampanjcem omamil? Kdo? Morebiti zopet ‚Zádruha‘?«

»To je preveč vprašanj za jeden odgovor. ‚Zádruha‘ si je tudi za ples pri Timofeji podelila kavalirsko službo pri Mari. Vi sevéda veste le za moj delež, ki je bil očit, ali kar je nekdo drugi znal skrivati pred svetom, tega pa ne veste. Nič slabega ni, prišlo bode na dan, toda takrat bodete Vi o meni sodili drugače in mogoče — da se utegnete kesati prenagle sodbe svoje, vender utegnilo bi biti prepozno!«

Strina je osupnila in umolknila. Skoraj da se je že zdaj kesala. Zadnje skrivnostne besede so obudile v nji raznih mislij. »Kaj ko bi drugi ljubil Maro? Kaj ko ne bi bilo vse res, kar so mi ljudje pravili?« Takó je mislila in že se je hotela pomiriti z Zagorskim, ki bi ji bil še zmeraj najljubši zèt. Toda ni se hotela prenagliiti. »Saj me on tudi lahko ukani; prebrisan je dovolj. Mogoče, da si je zadnje besede hitro izmislil, da bi me potolažil.« Takó je preudarjala in zopet molčala.

Zagorski je starko predobro poznal in je takoj ugenil, da se ji nekaj plete po glavi. Ni je hotel motiti ter je kadil dalje, vrgel ogórek skozi vrata in zažgal drugo smodko. Napósled je pretrgal dolgo molčanje in rekel:

»Takó je, strina, takó, kakor naš pregovor pravi: ‚Dobro, dokler ljudje o kom govoré; slabo, kadar ga nimajo več v mislih.‘«

»Kaj meni do pregovora! Kar vem, to vem. Včeraj sem v telegramu rekla zadnjo besedo in pri tem ostane.«

Zopet sta molčala oba. Zagorski je videl, da ni še vse izgubljeno, in delal je nove črteže. Za danes je opravil dovolj, drug pot pojde za korak dlje. Takó je sodil, pogledal na uro, vstal in se kratko poslovil:

»Lahko noč, strina!«

»Lahko noč!« rekla je tudi ona ter za njim zaklenila vrata, ker kupčije se ni imela nocoj več nádejati, za pomenek pa tudi ni trebala nikogar več.

(Dalje prihodnjič.)

Po tristo letih.

Spisal prof. Ivan Berbuč.

I.

Neprezorna stena zabranjuje človeškemu očesu pogled v bodočnost. In vender se ne dá tajiti, da si ustalimo lahko, izvajajoč iz sedanjega razmerja posledic, sliko, ki nam kaže v večjih ali manjših potezah prihodnje izpremembe na zemlji. Sevéda je odvisna istinitost take slike tudi od činiteljev, katerih često ne poznamo, zato se lahko odmakne od prihodnje realnosti; umevno je tudi, da je slika tem nejasnejša, čim dlje seza v bodočnost.

V poseben vzgled vzemimo zrakoplovstvo. Odkar sta brata Montgolfier l. 1782. dejanski dokazala, da je zemeljsko ozračje jednako zračnemu morju, v katerem se lahka telesa istotakó dvigajo kakor ribe v vodi, razvijala se je ta znanost vedno in redno, in dandanes smemo izvestno trditi, da je ugodna rešitev tega vprašanja odvisna le še od časa. Če je temu takó, vprašamo lahko: kake posledice bode imelo praktično uvedenje zrakoplovstva? Odgovorivši na to vidimo prihodnjo preličbo, kolikor je odvisna od tega činitelja.

Že železnice so bile povod velikemu preobraženju na zemlji, ki se je skrčila po njih od vseh strani. Toda železnice so venderle vezane na zemeljsko površje in imajo zaradi tega premagati mnogo težav; a mislimo si ladjice, katere bodo dvigali lahki balončki v zračne visočine in v katerih se bodo prevažali posamezniki in večje skupine s poljubno hitrostjo v razne meri: — kákšno življenje in kolik prevrat!

Dandanes že se otrese, kdor more, poléti mestnega prahú ter zbeží v hladne goré. Potovanje je že sedaj nekova »manija«, in niti visoki vrhovi niti najskritejši kotiči niso več varni pred obiskovalci in turisti zaradi te novošegne posebnosti. Kaj šele potem? Takšen posebnež sfrčí, če bode bival — recimo — v beli Ljubljani, vsaj na Triglava bliščeče vrhove, da bi tam zájuterkal; obedoval bode kje tam na severu v temnem pralesu, kopal se popóludne v valovih sinje Adrije in na večer se krepčal v prostorih »Národnega Doma«.

Turistom sploh napoči tedaj »zlata dóba«. Puše svoje »milares« ali viržínke bodo pri zájuterku pomilovali z vrhov Montblanka, Mont Everest, Kinčindžinge ali Popokatepetla omehkuženi svet, ki životári tam dóli v meglenih nižinah. In tega veselja ne bodo uživali samó

poléti, marveč tudi pozimi, preselivši se vedno tja, kjer bode poletje ali pomlád. Kdo bi jih ne zavidal? A še večji užitek čaka te gospôde. Poléti se bodo lahko vedno solnčili na severnem, pozimi pa na južnem tečajih, kjer tačas solnce ne vzhaja in ne zahaja, temveč vedno sveti, kjer je tedaj le dan in ni noči. Ptice selívke bodo v primeru ž njimi res pravi pačuhi.

Umevno, da bode imelo zrakoplovstvo tudi senčno stran, zakaj ukrcavanje in izkrcavanje iz zrakoplovnice si lože mislimo nego se dejanski vrši; toda tudi tej neprilичnosti odpomore napredujoče znanstvo, saj s tem vprašanjem se bode stalno rešilo i óno »aviatêrjev« ali létalcev. Turist razpnè le svoje peruti pa sfrčí, kamor mu bode drago. To vam bode mrgolenje, preiskovanje, tekmovanje po gorah, stepah in afriških pralesih!

A kakor bode prevrat tej gospôdi prijeten, bode drugim neprilичen; — povsod izpremembe in novosti in te so konservativnemu življu človeštva trn v pèti. Prvi v tem oziru pridejo na vrsto naši filologi, ki bodo morali v potu svojega obraza prirejati novim pojmom mnogo mnogo novih izrazov in besedij. Koliko mišljenja, modrovanja, spotike novim razpravam in preprirom! Za njimi bodo na nogah takoj hišni gospodarji. Za Bóga svetega, tem bode gorjé! Že sedaj toži kakšen debeluh, koliko troškov, skrbij, nočij brez spanja mu provzročuje hiša; kaj šele potem!? Hišam bode treba — kakor umevno — prenarediti krôve, zakaj nevarnost bode večja od vzgoraj nego od vzdolaj; okníce ne bodo zadoščale, da bi varovale pred pohodi nevarljenih góstov in še »Wertheimerice« bode treba také predrugačiti, da ne bodo le »feuerfest«, marveč tudi »luftfest«.

V čém se izpremení in kakšno bode potem bojevanje, o tem nam ni možno niti približno pogoditi prave podobe. Izvestno je pa, da bode slavni policiji še bolj gorjé nego do sedaj. Tedaj ne bodo zadoščali péš-redniki in taki na konjih, temveč neobhodno potrebni bodo tudi redniki-létalci, ki bodo prežáli po strehah na malopridneže, kateri bi jim inace lahko kazali dolg nos. Tudi branjevkam in drugim razprodajalcem na planem bodo morali preskrbeti primernih in varnih prostorov. Kaj inace, če prifrčí mimo kakšen kruhostrádalec brez grošev ter pobere potrebnega blagá? Vpitje za njim bi malo pomagalo!

Daljša razmotrivanja o izpremembah po zrakoplovstvu prepuščamo živi domišljiji čitateljevi in vzletu njega mislij; tù hočemo le še navesti, kdaj in kakó se bode to vprašanje rešilo. V to izkoristiti si

hočemo pa fantazijo Angleža Williama Delisle-Heya, ki nam daje v svoji knjigi »Three hundred years hence« za to primernih razjasnil.

Z zrakoplovstvom, piše Delisle-Hey, bavili so se učenjaki že v 19. veku; ali rešitev tega vprašanja se ni mogla posrečiti namah, temveč le polagoma. V imenovanem veku so imele zrakoplovnice ladjice in velik balon od svilnate snovi, ki je bil napolnjen z vodikom ali z ogljikovim vodencem. Poskusili so je krmiti po vijákih, s pomočjo perotnic in na druge načine, toda vse zastoj; vsi poskusi so se ponesrečili ob tem, da je podajala balonova obširnost vetru preveč prijemališč, kar je krmenje onemogočilo. Pozneje so poskusili uporabiti v svoje namene različne meril vetrov v različnih visočinah; a tudi to se ni posrečilo, ker ni v tem oziru ničesar stalnega in se sploh ne dadó preračunjati vetrovne meril.

Šele v takozvanem »mirovnem veku«, o katerem hočemo govoriti kasneje, posrečil se je na tem polji majhen napredek, v kar je pripomoglo izumljenje novega plina »lucigena«. Znano je, da je vodik štirinajstkrat lažji od zraka, lucigen pa je še mnogo lažji od vodika, vrhu tega je pa silno próžen in stísen, zató bode zadoščala majhna prostornina tega plina, da dvigne v zrak velika breména. Doslej je bila ladjica pod balonom, odslej bode nad njim, in ker mu je prostornina majhna, ne more se veter toliko upirati vánj. V ladjici se pa sedaj lahko utrdi poseben stroj, ki jo bode slobodno vrtel in krmil. Padanje ali dviganje se pa omogoči s tem, da se balon ali vreča, v kateri je lucigen, stisne ali razpustí.

Toda končna rešitev tega vprašanja se posreči šele po izumljenji »baziličnosti«. Baziličnost je neko svojstvo teles, a vzrok temu svojstvu je bazilita, jednako kakor pravimo o elektriških predmetih, da imajo električnost, dočim zovemo vzrok temu stanju ali svojstvu elektriko. Bazilita (= basylic force), kraljeva ali prasila, kaže se sedaj kot svetloba, potem kot magnetizem ali elektrika, in zopet kot toplota ali pa kot vzrok kemijskemu sorodstvu; v pozitivni ali negativni svoji podobi provzročuje privlako ali odboj atomov, oživlja neorganske stvari, sploh to je prasila, ki nadvlada, pretvarja, kroji in zopet spaja vso materijo. Že v 19. veku je bilo znano, da se izpreminja pregib v toploto ali magnetizem ali svetlobo ali elektriko i. t. d.; znano je bilo tudi, da so bile te sile jedno in isto, ali neznano, kaj je vzrok tem priličbam. Šele izumstvo nove sile je razsvetlilo v tem oziru fizikalno temoto in stalno rešilo vprašanje o zrakoplovstvu. Odslej je bil plin brezpotreben, da bi dvigal zrakoplovnice, negativna bazilita je odbijala s poljubno hitrostjo od zemlje ladjo, ki se je ustavila lahko v vsaki

visočini ter se zopet dvigala ali padala, kakor se komu poljubi. In vse to se bode vršilo z največjo varnostjo.

II.

Vsako stoletje ima svoj znak, in v 19. veku glavni znak je národno vprašanje. Da bode to mirovalo, ni dvojiti, vsakdo je že danes uverjen, da je sovrašтво radi národnosti nezmisel; a močnejši národje si prisvajajo pravico, da zatirajo slabejše, radi tega ne bode še konec iz tega izvirajočim homatijam. Težko je prerokovati končni posledek národnega bója ter predočiti si v tem oziru bodoče svetovno stanje, in vender bi bilo to zeló zanimivo. Uverjeni smo zató, da pogodimo čitateljem, ako jim navedemo, kakó sodi o tem vsaj že zgoraj navedeni Anglež Delisle-Hey. On pravi, da bodeta koncem 19. veka na Angleškem dve stranki, óna bogatincev in óna siromakov, ki se bodeta gledali ostro okó v óko. Zaradi vedno večjega nasprotja med njima se začne revolucija na Angleškem koncem tega veka, ki uniči angleško prvenstvo. Anglija bode potem država srednje vrste, kakor sedaj Holandska, zakaj med revolucijo odpadejo angleške nasélbine, ki so bile do tedaj podlaga angleški slavi in imovitosti. Konec tem zmešnjávam bode ljudovlada; tedaj pa bode uničeno angleško bogastvo, toda ne angleški duh.

A tudi ostala Evropa bode pozorišče hudim bojem in zmédam. Nasprotje med Germani in Slovani bode vedno večje, in zapleti v Turčiji bodo povod ljutim in dolgim vójnam, ki pomnože slavo in bogastvo Ameriško. Zaradi teh usodepolnih in krvavih razmer vsahnó v Evropi skoraj vsi viri kmetijskih in obrtnih pridelkov; Amerika bode preskrbovala zaradi tega obé stranki z živežem in industrijskimi proizvodi, osobito z orožjem in strelívom. In Amerika bode nepristranska dovolj, da bode prodajala proizvode svoje prijateljem in sovražnikom po isti ceni, da le dobí gotov denar. S tem pa se neizmerno okrepi in obogati.

Napósled se tudi Evropa strezni. Ameriškemu bistrómu se posreči tako popolniti morilno orodje, da bode vsako daljno bojevanje nemogoče; izredno se bodo odlikovale med tem Chicago-bombe in ribski torpedi. V prvih, katere bode metalo posebno priredje z matematiško natančnostjo na poljubne daljave, bode električna snov, katera provzroči pri padu projektila takšen napon zraka, da uniči vse živoče stvari jedno miljo na široko. Ribski ali krtovi torpedi bodo pa stroji, ki si bodo vrtali pot pod zemljo kakor krti v vsako mér in navzlic vsem oviram

ter razpočijo na določenem mestu s takšno silo, da razrušijo lahko vsako trdnjavo ali največje mesto ali ugonobijo zdajci vso sovražno vojsko.

Umevno, da bode v takem razmerji daljno bojevanje nemogoče. Najsrčnejši vojak bode moral priznati, da gré nedvojbeno v smrt in to, ne da bi koristil domovini. Gnév do takega uničevanja bode vedno jačji, in evropska ljudstva, sita vednega krvoprelitja, izpremené vladne sisteme ter se združijo pod ameriškim vodstvom v »združene države človeštva«. Potem se pričnè mirovni vek, v katerem bodo znanstva in umetnosti neizmerno napredovale.

Národno vprašanje 19. veka se reši potem samó po sebi. Romanski národje, ki se niso že v tem stoletji množili, izmrjejo polagoma, in Nemci se bodo potem razprostirali, ne da bi kdo zapazil, po Francoskem, Španskem in po Italiji. V Evropi bodeta le še dva národa (razven Angležev), namreč Nemci in Rusi, drugi národíči izginejo v nemškem ali ruskem morji. A ko se pričnè mirovni vek, bode angleščina na vsem svetu poslovni jezik; Angleži se naselè po vsem svetu, oní bodo učitelji národom, osobito v politiki. Angleščina se bode vedno bolj širila in uvaževala, in v »ekumeniškem parlamentu«, t. j. v osrednjem parlamentu za ves svet, govorila se bode le angleščina, ki izpodrine napósled vse druge jezike.

III.

O drugih izpremembah piše Delisle-Hey:

Po sebi je umevno, da ne bode zrakoplovstvo jedino polje, na katerem se izkoristi baziličnost; rabila se bode tudi v druge svrhe, n. pr. pri prerovih. Že za evropskih vójen so izumili Amerikanci — kakor že povedano — ribski ali krtov torpedo. Ta je bil tudi pri napravi podzemeljskih prerovov velike koristi. Doslej ni bilo odstraniti pri takih podjetjih nedostatnosti, da se je morala izvažati izkopana tvarina iz prerovov, odslej je olajšala baziličnost delo tudi v tem oziru. Ljudje so izumili v ta namen poseben stroj, podoben velikanski smodki, na obeh straneh zaošiljeni; v nje trebuhu bodo delavci z baziličnim strojem in drugim orodjem. Bližajoč se hribu izpustí strojev voditelj na prvem konci negativno bazilito (odbojno silo), in takoj začnè podzemeljska tvarina prasketaje in ropotaje drobiti se v atome, ki se bodo tem bolj oddaljevali, čimbolj se jim bode stroj bližal. Takó nastane prostoren preròv, po katerem se bode stroj dalje pomikal kakor mogočna kača. Da bi se preròv za tem priredjem ne zasul, uporabi

drugi sotrudnik na zadnjem konci drugovrstno bazilito, namreč bazilito kemijske sorodnosti, ki ima svojstvo, da zgostí rušene atome, raztalivši jih v novo tvarino, takó da nastanejo tam takoj gladki, trdni, nezrušni obóki.

Izvestno je, da bodo predirali ljudje s pomočjo takih priredij tudi v podzemeljske globočine ter s tem pospeševali znanje o geološkem zlogu zémeljske skorje. Našli bodo mnogo prej neznanih kovín, težjih in dražjih od zlatá in platine, našli tudi velikanske podzémeljske otlíne, kakeršne je opisal že v 19. stoletji Jules Verne v svojem »Potovanji proti zémeljskemu središču«. V te otlíne, ki bodo neposredno v zvezi z zémeljskim površjem po prerovih, preséli se na tisoče ljudij. Življenje tam bode jako prijetno in zdravo, toplota istomerna, prostori bodo elektriško razsvetljeni, sploh umetnost bode skrbela za vsakovrstno lagotnost. V teh otlínah bodo najkrasnejši vrti, skrbno obdelana polja, kjer bode raslo žito in drugo rastlínstvo. Posebno prijali bodo ti kraji góbam, ki se bodo tam čudovito razvijale in odklenejo ónim prebivalcem pravi vir blagostanja, zakaj góbe imajo mnogo dušika v sebi, radi tega namestujejo lahko govédino in drugo živalsko mesó. Polne vagone teh gób bodo prevažali na površje.

IV.

Baziličnost omogoči tudi življenje in plovstvo pod vodó. V 19. stoletji je bil znan potapljavski zvon, ki je bil pa zeló nedovršen; vódni pritisek in odvisnost od ljudij na površji sta mu bila v veliko kvar. Novodóбно potapljavsko priredje bode bistveno drugačno. Stoprav dobí takozvana potapljavska pluča, t. j. stroj, ki bode krojil vodo v vodík in kisík ter zajedno proizvajal dušik. Prvi se odstrani po primernem poti, dočim dasta zadnja dva, mešana — kakor znano — zrak. S tem se odvrne odvisnost od ljudij na mórski gladini, dočim se zniža vódni tlak po negativni baziličnosti, da ne bode večji od navadnega zračnega. Iz tega priredja se odvede potem zrak potapljavcem v potapljavski šlém ali kapo, ki ostanejo potem lahko na mórskih tleh, dokler jim bode ljubo. Umevno je ob sebi, da bodo imeli potapljavci svoje elektriške svetílke in da bodo tudi v medsobni zvezi po telefonu.

Vsekako se uvedó tudi ladje, ki bodo plule pod mórsko gladino, jednake ónim, kakeršna je znana ladja »Nemo« v Jules-Vernejevih »20.000 milj pod morjem«. Tudi tem bode gonilna moč bazilita, razsvetljevala jih bode elektriška luč, s svežim zrakom pa preskrbovala potapljavska pluča po načinu, kakeršen je opisan pri potapljavskem zvónu.

Potapljavsko priredje izkoristi se pa še na nečuden način. Pod njim bodo cvetela mesta, sêla in trgi. Na velikanske stebre, ukoreninjene v môrskih tleh, položé namreč takšno prirédje neizmerne velikosti. V priredja notranjih prostorih, katere bode razsvetljevala in grela elektrika, s svežim zrakom pa oskrbovala potapljavska pluča, bodo poslopja, na nekaterih mestih tudi neprepustno zapirajoča vrata, skozi katera bode vhod tamošnjim prebivalcem in potapljavcem, ki bodo imeli pôsla na môrskih tleh. Bivanje po teh mestih bode zelo prijetno, elektriška luč namesti solnce, obok nad poslopji bode moder kakor nebó, povsod bodo lepí zasádi, katere bode razsvitljala elektriška sila, skratka: ljudje ne bodo pogrešali tam ničesa, ni solnca ni nebá, ni druge lagotnosti.

Na dnu morjá bodo rasle različne povódne rastline, koristne in redilne, ki bodo nov vir blagostanju in prometu. Plovstvo po vodi bode povse ponehalo, nadomestilo je bode plovstvo pod vódno gladino ali po zraku.

V.

Po dokončanih evropskih vójnah, v takozvani mirovni dôbi, pričelo se je ljudstvo silno hitro množiti. Ljudij je umiralo vedno menj, osobito med otroki se je zboljšalo razmerje umrših, v kar je — sevêda — največ pripomogel napredek na zdravstvenem polji. Razmerje v tem oziru je bilo také ugodno, da se je podvojilo število prebivalcev že prej nego v petdesetih letih. Ravno to pa je delalo človeštvu 20. in 21. stoletja mnogo skrbij. Strah pred neznosnim preobljudenjem in gladom, ki mu je v zvezi, stal je preté pred durmi, in vse misli so se sukale okolo vprašanja, kakó priskrbeti dovolj živeža tem ogromnim množicam. Zató so obdelovali zemljo zelo skrbno, vse prejšnje poti, vozne in železne ceste, pretvorili so v pólja. V preobljudenji je iskati tudi vzroka, da se je ljudstvo preseljevalo v môrske globine in podzémeljske otlíne, kar smo že prej omenili in pojasnili.

Vso živino so morali pokončati, ker je človek potreboval vsak koticék in vsako péd zemlje záse. Sicer pa je bila tovorna žival brezpotrebna, ker so jo zaradi napredka v tehniki stroji povse namestovali. Tudi mesá, masla, mleka, usnja niso tedanji sovremeniki pogrešali, ker so zaradi občega napredka vse namestili z umetnimi izdelki.

A vse to je bila le začasna pomoč, misliti je bilo torej še na nove pomočke. Visoke goré niso rodovite, tam ne rase skoraj ničesar, kar bi bilo človeštvu v korist. Zató je ukazal centralni parlament, da se goré odnesó in s to tvarino zasujejo nekaj doline, nekaj mórje

Uvažujé napredek v zrakoplovstvu in tehniki, umevno je pač, da se je to hitro in lahko izvršilo.

Toda tudi to je bilo le paljativni pomoček in je pomagalo le nekoliko časa; ker se je pa ljudstvo vedno le množilo, misliti je bilo na nove pomočke, da bi se zadoščalo zmerom večjim zahtevam. Učenjaki in drugi so često dokazovali, da so mongoli v Aziji in divjaki v Afriki pleme nižje vrste, ki ni sposobno za omiko. Vsi poskusi, da bi se jih omika poprijela, izjalóvili so se; križanje s kavkaškim plemenom ni izdalo ničesa, zakaj mešanci so bili istotakó nesposobni za višjo omiko kakor njih rmenkasti in črni očetje. Navzlic temu so odbijali omikani in obraženi rodovi kavkaškega pokolenja odločno od sebe vse nasvete, da bi se iztrebila óna plemena, ker niso hoteli žaliti človeških pravic bodisi tudi proti plemenu, ki je na jako nizki stopinji omike.

Kàr — k sreči ali nesreči — začnejo Japonci in Kitajci samí od jedne strani, zamórci v Afriki od druge vójno proti belincem, prej so pa že vse med njimi živoče Evropce pomorili. To je odpravilo končno vse plemenite pomisleke pri kavkaškem plemenu proti krvoprelitju in vžgalo zopet plemensko sovraštvo v njih in jih vnelo k bóju. Oborožili so zrakoplovnice in začela se je zadnja kratka, ali strahovita vójna, v kateri so podlegli vsi Azijati in zamórci. Kitaj in Afrika sta prišla v last Evropcem in kmalu se je pričela tudi tam razcvitati evropska omika.

Odslej je bilo na zemlji le jedno pleme — kavkaško, in jeden jezik — angleški.

VI.

Vse to pa ni zajézilo še množenja ljudstva, niti odstranilo skrbij »ekumeničnega parlamenta«, kam s toliko množico in kakó ji priskrbeti potrebnega živeža. Da bi temu odpomogel, ukazal je, da se mora ves človeški rod preseliti na mórje. Ta ukaz ni provzročil nikakih težav, zakaj tehnika je silno napredovala. Na primernih mestih v morji so sezidali velikanske stebre, nad katerimi so naredili velike oboke in takó pripravili prostor stavbam in mestom. Umevno je, da so bila mesta na morji krasna, prijetna in zdrava; zveza s kopnino je bila lahka, saj, ne oziraje se na druge pomočke, je zadoščalo že zrakoplovstvo vsem potrebam v tem oziru.

Zrakoplovstvo bode pa še v drugem oziru velike važnosti, uporabi se namreč tudi v to, da se priredi v ozračji mnogo postaj, katerim bode namen proučiti vremenoznanstvo v obče in vetrovne merí

posebej. Tudi tu bode baziličnost velike koristi, ker z nje pomočjo bode človek gospod nad vetrovi in nad vremenom, nakazal bode lahko vetrom druge ugodnejše merí. Tropskim krajem pošlje mrzle vetrove, da se ozračje ohladi, dočim nakrmi gorke južne vetrove proti severnemu in južnemu tečaju, da se led tam staja in ozračje ogreje, takó da bodo tudi tam lahko rasle limone in pomaranče. S tem se do konca 22. stoletja odstrani vsaka nevarnost, da ne bi kopnina zadoščala vsem potrebam človeškega rodú.

Ko bi pa po tej dóbi utegnila biti zemlja ljudem zopet pretesna, ni se bati gládú, zakaj planetje so jednaki naši zemlji, med njo in njimi je materija, in kjer je materija, tja gre lahko človek. Tej dóbi preostaja torej še razmotrivanje, kakó si prirediti pot v zvezde-premičnice.

Končavši dodamo: »Se non è vero, è ben trovato.«

Spomini.

I.

Umòlknili so jadni vzdihí,
Umrla tudi vsa bolést;
Srcé objemlje pôkoj tihí,
Končana moja je povést . . .

A časih, časih se prikrade
Pekóča sóla mi v okó,
Vzbudé umrle se mi nade,
Vzbudí spet želja za željó.

Polóti se me koprnjenje,
Srcé utriplje ko nekðaj,
Pred máno spet cvetè življenje
In ž njim mladostí moje ràj!

Utrinek zabíestí . . . izgíne . . .
In prejšnji mir se vrne spet;
Molčé srcá temné globine,
Hladnó poglèd upiram v svet.

2.

Z máterinim se zrcáлом
Otrok sem igrál prerád;
Zdaj pa, zdaj pa se spominjam
Njé in njega dostikrát.

Vánje vpíral sem pogosto
Radovéden svoj pogled;
Dihnil nánje sem, skaljeno
Zjásni pa se hitro spet.

Nekoč, некоč se stemnilo
Moje še zrcálo je,
Zjásnilo pa ni se zopet,
Káлно mi ostálo je . . .

Jož. Ant. Klemenčič.

Jožef Cimperman.

O petindvajsetletnici književnega delovanja njegovega spisal A. Funtek.

„Ni ne samó ta rodoljub, kdor v velicih krogih doprinaša slavna dela; tudi ta je domorodec, kdor v ožji meji dela, kar more na blagor in čast domovini.“

Dr. Jan. Bleiweis.“

akó je zapisal pokojni mnogozaslužni voditelj národa slovenskega v spominsko knjigo móžu, ki je pred nekaj tedni obhajal petindvajsetletnico književne svoje delavnosti, do-
bremu znancu našemu, Jožefu Cimpermanu.

Če pravimo »obhajal« petindvajsetletnico, rekli smo sevéda že preveč — v javnost ni zazvenel nobeden glas o nji. Národ slovenski vé, da nekod v ponižnem dômu predmestja ljubljanskega žíví jeden najboljših sinov njegovih, opaža iz dalje njega delovanje, čísla tudi, kar pošilja v déžel, ali da je letos že petindvajset let, odkar je zastavil Cimperman peró, tega se je domislil le malokdo, ali recimo odkritosrčno: ni hče! Niti prijatelji njegovi, ki ga često gledamo, kakó snuje v umetalni delavnici, védeli nismo o lepem prazniku: sam in zgolj dúševno ga je obhajal; v samotni sobi se je oziral na petindvajsetletno dóbo, ki mu je porajala dôkaj bridkostíj, malo dobrót, okrog sebe pa morda gledal bledéče prizore, plemenite vrstníke, do-
brotníke in prijatelje, kateri so zaporedoma légali v grob, preživel morda znóva vse, kar mu je sladilo in bégalo srce četrtnó stoletja! . . .

Zató pravimo, da je bila petindvajsetletnica njegova zgolj dúševni praznik, samó spominski dan, bridkovesel in veselobridák! Če sploh kdo, zaslužil bi resnično Cimperman, da bi se bil národ slovenski zdušno spominjal tega dné; sàj bi takó poslavil odličnega pesnika svojega in počastil tudi možá, ki vé, poudarjamo: do cela vé, kaj je trpljenje. Sémkaj k Jožefu Cimpermanu stopite vi, bledolični poetje naši, ki tonete v umišljenih bolečinah, ki oplakani tožite svet, čegar pravega trpljenja ne poznate in ga — dal Bog! — morda tudi nikoli poznali ne bode; stopite sémkaj, pravim, k resnično trpečemu pesniku in učite se od njega, da se pesniška sila ne kaže samó v tem, če slastno rimate »srcé — gorjé — solzé«, vidite pa tudi, kakó pravi mož nosi težko in poleg tega nezadolženo trpljenje ter venderle dela že četrstoletja, kakor dela prav malokdo in najmenj v t a k e m razmerji!

Petindvajsetletnemu delu na čast bodi torej napisan ta sestavek; v velikih obrisih nam pokaži Cimpermanovo življenje in kolikor mōči vestno opiši njega delovanje; saj obojega ne moremo zlépa ločiti!

Popolnega životopisa doslej nimamo v slovenskem jeziku. Znani zgodovinar kranjski, g. Peter pl. Radics, posvetil je sicer leta 1879. v svoji knjigi »Anastasius Grün. Verschollenes und Vergilbtes aus dessen Leben und Wirken« pesniku našemu posebno poglavje, naslovljeno »Der Musensohn im Rollstuhl«, ali ker ta sicer jako lepó pisani oddelek opisuje zvečine razmerje slovenskega in nemškega pevca ter je v obče, kakor vsa navedena knjiga, posvečen spominu Anastazija Grüna, umeje se samó po sebi, da slovenski čitatelj v njem ne nahaja vsega, kar bi ga utegnilo zanimati. Pisateljsko delovanje Cimpermanovo je omenjeno le na kratko; toda do cela pogrešamo raznih zvez z veljaki našimi, zlasti prijateljskega, na dúševni razvoj izredno dobrodejno vplivajočega občevanja s pokojnim Levstikom, ki je bil v marsičem Cimpermanu izboren učitelj in plemenit dejanski dobrotnik. Očitati g. pl. Radicsu ne moremo in ne smemo ničesar iz prej navedenih razlogov; vender dovoljeno nam bodi, da spopolnimo njega črtice in jih po možnosti tudi nadaljujemo od leta 1879. do današnjega dné.

Jožef Cimperman se je porodil dné 19. svečana leta 1847. iz préprostih kmetskih roditeljev. V tesnih precěj samotnih ulicah na Žábjaku v Ljubljani so imeli roditelji trafikó; oče Andrej je poleg tega semtertjã tudi mizáril, toda zvečine samó za domače potrebe. Bil je préprosta ali blaga duša, oskromen, varčen mož, véšč pisanju in branju; vse, kar je znal, pridobil si je po svoji pridnosti. Kaj je bila mati pesniku našemu, to je najlepše povedal sam v »Pesmih«, kjer jo slaví takó-le:

»Gospá mi imenitna in učena
 Bilá ti nisi, draga moja mati,
 Pridévkov teh ni mōči ti dajati,
 Ker préprosta si bila kmetska žena.

A tvoja neučnó mi govorjena
 Beseda jela v srci kál je gnati,
 In tvoji so pouki blagi, zlati
 Svetí mi kakor knjig modrost nobena.

Ljubezni do ljudij me ti učila,
 Odstrla ti življenja si mi ničnost,
 Mož biti in pošten me ti prosila.

Kažóča laž, hinavstvo in sebičnost,
 Dostavljati mi nisi ti zabila:
 Vračúj s pravičnostjo vsekdar krivičnost!»

Čitajočim te vrste, kaže se nam nehotoma dobrodušni obraz oskromne ženice, presrčno ljubeče svojega sinú Jožefa in druga svoja otroka: Frančiška in Marijo; zdí se nam, da čujemo plemenite nauke, katere govori nedorasli deci v srce, da gledamo iskreno nje skrb za prvo-rojenca svojega, ki je toli potreben ljubeče podpore, kakor ne obá druga otroka! Od rojstva že slabotnega dečka namreč v rani mladosti, jedva dovršivšega ljudsko šolo, napade huda bolezen in ga za vse žive dni obsodi v tesno sobo: v trinajstem letu dôbe svoje ne more ubožec več stopiti na noge — o h r ô m e l j e! Pokojni vladni in medicinski svetovalec dr. vit. Stöckl je izrekel, da ni nobene pomoči. O nadaljnem šolanji sedaj sevêda ni govora; videti je, kakor da se mu je na veke zaklenilo velečastno poslopje, kjer drugi srečnejši mladeniči iščejo in dobivajo dúševne hrane. Vender, ne takó! Z zvestim továrišem I v a n o m G o r n í k o m (sedanjim rúdníškim uradnikom v Celovci) učí se zasebno gimnazijskim predmetom; skupaj proučevata rimske in grške klasike, starejšo in novejšo književnost nemško, književnost slovansko, učita se jeziku italijanskemu in francoskemu. (Cimperman sam se je pozneje še učil angleščini.) Kdor se hoče poučiti, kakó hvaležno udan je Cimperman še dandanes zvestemu družniku mladostne dôbe, vzêmi njega »Pesmi« z leta 1888. in bêri ónih — lahko rečemo, s srčno krvjó pisanih — dvanajst »Kristálov«, katerih črke-začetnice se družijo v akrostihon, nosêč prijateljevo ime.

Ne vemo sicer, kakó se godí v duši njemu, komur se je hipoma zaprl svet, čegar svetlobo je toli rad gledal v prejšnji srečnejši dôbi, toda mislimo, da mu je treba dôkaj dúševne kreposti, ako hoče moški nositi resnično svoje gorjé in — kakor pravijo besede na čelu tega sestavka — »v ožji meji delati, kar more na blagor in čast domovini!« Cimperman je bil toli krepak, imel sile dovòlj, da je vzgajal, kar mu je raslo v srci, skratka: »zakopal ni talenta«, nego množil dúševno imenje ter si pošteno pridobil ime odličnega pisatelja slovenskega, čegar veljavo so zaporedoma priznavali p r v i naši književniki in jo priznavajo tudi dandenašnji.

Cimpermanovo življenje je od ónega usodnega dneva, ko so mu odpovídale noge, dôkaj jednolično. Kaj se godí zunaj, tega ne vidi na svoje očí, sàj jih tudi ne obrača na zunaj! Prelepó vender se mu razvija notranje življenje, in nikakor se ne motimo trdêč, da ga je prav to krepilo v poznejši bridki dôbi, ko je trikrat potrkala smrt na tesni dom in mu ugrabila zaporedoma očeta, brata in napósled še mater; gotovo je dalje tudi, da ga bogato notranje življenje krepí še dandanes,

ko se je samotnemu móžu često boriti z bridko potrebo, dan za dnevom za trdi in grenki svoj kruh . . .

»Slovinci imamo navado dajati zaslužnim pisateljem kamnate spomenike na — grob«, piše S. Gregorčič v »Slov. Naroda« 14. števil. leta 1884.; »bolje bi bilo, dati jim, ako so v takih žalostnih razmerah, kot pesnik, ki ga jaz imam v mislih — toliko kruha v — življenji.«

Žal, da je takó, ali vender tudi veselo poudarjamo, da še živé plemeniti možjé v nas, ki se časih sočutno spominjajo samotnega pevca. Ako bi jih ne bilo — vender, dovolj! Cimperman je navzlic vsem neprilikam ohranil zaupanje v samega sebe in svojsko zmožnost, kar izraža Gregorčič v besedah:

»Ko tare te teža rev in rán,
Naj petja nebeški glas te toláži,
Da v bolnem telesi duh močan
Lehkó prebiva — ti svetu dokáži!«

to je, rekli bi, nekakšen program njega življenja, čarobna moč, ki ga je dvigala in krepila dosihdób in ga bode, kakor smo do cela pričani, tudi odslej!

Brez posebnega hrupa so se pojavili prvi plodovi Cimpermanovega pesniškega duhá. Prva pesem »Domovini« je natisnjena v »Učiteljskem Tovariši« leta 1865. — oskromna cvetica, o kateri nam ni réči kaj posebnega, razven, da je »domorodna«, kakor so bile tačas do malega vse pesmi slovenske. Odslej se vrstí pesem za pesmijo; Cimpermanovo ime čitaš v malone vseh tedanjih listih slovenskih. Leta 1869. izdá petdeset zbranih pesmij, posvečenih dr. E. H. Costi, »v znamenje posebnega spoštovanja«. Dr. Costa je razveseljen vzprejel posvečeno mu knjigo ter se pozneje živo zanimal za dvaindvajsetletnega pesnika, kateremu sevéda takrat še niso mogli privedati ónih običnih epitet kakor »sloveči pisatelj«, »slavni pesnik« i. t. d., kateri pa je po sodbi pokojnega A. Janežiča že kazal »lepo nadarjenost«. Če ne drugače, koristilo je Cimpermanovo znanje s toli vplivnim možem, kakor je bil otovré baš dr. Costa, vsaj v tem, da ga je seznanjal z mnogimi veljaki slovenskimi. Često so prihajali pozneje na Cimpermanov dom dr. Jan. Bleiweis, dr. Toman, dr. Razlag, dr. Krek i. dr. Posebno hvalno omenjati moramo tudi gospé Lujize Razlagove, plemenite pokroviteljice Cimpermanove, in gospé Lujize Pesjakove, duhovite prijateljice njegove. Prvi gré zasluga, da ga je leta 1873. seznanila s slovečim učencem Prešérnovim, pesnikom Anastazijem Grünom, (grofom Antonom Auerspergom), kateri je žal, krenil na poseben svoj

pot. Poznala se sicer nista osebno, ker Grün zvečine v tisti dóbi ni potoval skozi Ljubljano, toda dopisovala sta si dókaj pridno. Kdor hoče natančneje spoznati njiju razmerje, tega poučí že navedena Radicseva knjiga na stranéh 162.—166., kakor tudi pisma, katera je priobčil z opomnjami Cimperman v »Laib. Zeitung« leta 1877. dné 30. malega srpana in nastopne dní.

Sodimo Grúna, kakorkoli hočemo, proti pesniku našemu se je vselej kazal pristnega kavalirja; dopisovanje ž njim je oduševljalo Cimpermana do večje delavnosti, širilo njega obzorje in mu bilo nekakšno res najizdatnejše tolažilo za bridkosti, katere je moral prebiti prav v tisti dóbi. Ne dovòlj, da je namreč leta 1873. dné 24. vélikega travna izgubil srčno ljubljenega očeta, šest dnij pozneje je videl na mrtvaškem odru brata Franciška, sebi jednakorodnega pesnika, s katerim sta vzajemno delala prejšnje čase. To so bili dnevi, kakeršnih si ne moremo misliti zlahka; kaj je čutil tedaj zapuščeni sin, brat, to čitamo med vrstami v životopisu, s katerim je leta 1874. spremljal pesmi pokojnega brata; po drugi stráni pa nam tudi kažó te pesmi, kakó skrbno in vestno je urejal drago ostalino, kakó se ugloobil v duhá pokojnega pesnika, da mu postavi dostojen spomeník v književnosti slovenski.

Dve leti pozneje je smrt pretrgala tudi zvezo z Anastazijem Grünom. Čujmo, kaj govóri Cimperman o nji sam: . . . »Veselo in hvaležno moram rêči: pismeno občevanje s tem slovečim rojakom je jako spešilo dúševni moj razvoj ter mi svetlilo in sladilo marsikatero trenutje temnoresnega življenja mojega. Zató se mi vidi nekako sveta dolžnost, da zvestemu pokrovitelju in dúševnemu spešitelju svojemu v književnih stvaréh postavim oskromen spomeník neminljive hvaležnosti.« (»Laib. Ztg.« z dné 30. malega srpana leta 1877.)

Književnega zgodovinarja slovenskega utegne zanimati zlasti odstavek iz teh pisem, kjer Cimperman poroča, kakó je izkusil pridobiti Grúna, da bi za »Prešérnov album«, katerega je namerjalo tačas izdati »Pisateljsko društvo«, podal nekaj črtic iz življenja Prešérnovega. (Prešéren je bil namreč, kakor znano, nekaj časa učitelj Grünov v Klinkowströmovem zavodu na Dunaji.) »Janka Pajka podlistek v »Slov. Narodu« (tičoči se baš »Prešérnovega albuma«), piše Cimperman, »poslal sem A. Grünu na Dunaj, zajedno ga prosé, naj izvoli, če ima morda kàj zapiskov o občevanji s Prešérnom, prepustiti jih gospodu Stritarju, da jih porabi v slavnostnem albumu. Res sta se sešla Stritar in Grün, ali zaželenega uspeha ni bilo, ker je bil tedaj Grün preobložen z obilimi važnimi pôsli. Poznejši poskusi, da bi se znova dogovorila, razbili so se slučajno (drug družega sta namreč iskala za-

mán), in takó je vzel slavni nekdanji gojenec Prešérnov s seboj v grob vsekakor zanimive spomine svoje.« —

Živo gibanje, ki se je prav tista leta začelo na književnem polji slovenskem, vabi Cimpermana na novo delovanje. Dočim je že prej zvesto dopisoval »Učiteljskemu Tovarišu«, »Novicam«, »Danici«, »Besedniku« ter prelagal zdaj »Naznanila c. kr. kmetijske družbe«, zdaj različne igre »Dramatičnemu društvu«, pošilja odslej tudi Stritarjevemu »Zvonu«, »Slovenskemu Narodu« in mariborski »Zori« čislane svoje doneske. »Dramatično društvo« mu izroči Mandelčev prevod Goethejevega »Fausta«, delo prve roke, da bi ga priredil za tisek. Cimperman se res neumorno prime tega velikanskega dela, proučeva v razlago potrebne in često zeló si protivne tolmáče, katerih mu je iz tukajšnje c. kr. licejske knjižnice preskrbel pokojni Levstik, kar jih je tačas imela, in predelava, kolikor mu dopuščajo drugi pôsli, zlasti tedaj mnogostranska korektura »Matičinih« rokopisov in knjig in raznoteri prevodi za »Dramatično društvo«. Da delo ni zvršeno in tudi ne bode, tega ni zakrivil on, nego druge okolnosti, o katerih namerja govoriti svoj čas sam.

Vender pravo torišče se je odprlo Cimpermanu, ko je bil leta 1881. ustanovljen »Ljubljanski Zvon«. Spominjamo se, kakó veselo so se najboljši književniki slovenski oglasili na poziv k sodelovanju; tudi Cimpermanovo ime čitamo med prvimi na dotičnem oglasu. Kakó vestno je do denašnjega dne zalagal »Ljubljanski Zvon« zdaj obileje zdaj menj s plodovi peresa svojega, to vedó čitatelji tega lista. Vse njega mišljenje je zraslo ž njim; nihče, kdor ga ne vidi delujočega, ne more verjeti, kakó skrbno opravlja njega korekturo, opravlja že šest let, od usodnega leta 1884., ko so mu zagrebli tudi še ljubljeno mater. Videli smo ga često po zimi v zatohli sobi na Žábjaku, ozki, da si se le stežka prestopal; tenák dih je silil skozi slábo zapirajoča se okna in duri; videli smo, kakó so mu ledenele roke, ali delal je voljno uro za uro. Poleg tega je treba pomisliti, da mu je bila oskromna stanica, kjer je pri veliki orehovi mizi imel svoj sedež, zajedno umetalna delavnica, jedilnica in spalnica; ali kadar se je uglobil v ljubljeni časopis, mislil ni na vse te neugodnosti, niti ni čul neprestanega nadležnega trkanja na okna lino, s katerim so dorasli in nedorasli ljudje pozivali sestro, naj dá tobaka, smodek in vžigalic . . .

Veselih prizorov je vsekakor malo videl óni préprosti dom na Žábjaku, ali nekoliko jih je videl vender! Razven móž, katerih smo omenili že prej, prihajali so semtertjã prijatelji k samotnemu móžu, ne da bi hodili gledat — kakor pravi sam bridkošaljivo — »v železnem kurniku medvéda« in »poslušat leva, kakó rohní zverine kralj

in — zeva, renčèč kožuhar pleše, léga, séda« — nego iz zgolj prijateljstva in sočutja! Leta 1882. je prišel zimskega dné prvič S. Gregorčič, in tedaj sta se do dobrega spoznala obá pesnika. Spominjamo se še dobro, kakó je potem leta 1884. Gregorčič v »Slovenskega Naroda« 14. številki razglasil do slovenskega občinstva óni topli poziv, iz katerega smo že prej navedli nekaj stavkov; kakó ga je podpiral veledušno s a m in ne da bi bil Cimperman védel, odkod mu prihaja pomoč, o tem tu sedaj ni umestno govoriti nadrobneje. Ostala sta v prijateljski zvezi do denašnjega dné in si zlasti živo dopisovala leta 1887., ko je Gregorčič prevzel uredništvo pesniškega dela »Slovanovega«, Cimperman pa nekoliko kesneje uredništvo ostalega dela tega lista. — Tudi vrli Aškerc je potujé že prijateljski potrkal na Cimpermanova vrata; duhoviti in blagi prijatelj dr. Ahasverus se oglašá redno, kadarkoli ga privéde pot v Ljubljano.

Opravljajoč razne korekture, ki mu itak jemljó do malega ves čas, Cimperman v poslednjih letih ni držal križema rók. Na izrečno željo prijatelja mu Avg. Dimitza, znanega zgodovinarja kranjskega, preložil je o zgodovinski šeststoletnici njega izborni slavnostni spis »Die Habsburger und ihr Wirken in Krain«, katerega je Dimitz spisal po naročilu deželnega odbora kranjskega, prelagal lépo vrsto Radicsevih spisov za »Matičine« knjige, oskrbljal dalje »Dramatično društvo« s prevodi gledaliških iger (skupaj nad 20), izmed katerih omenjamo zlasti »Donne Diane« in »Precijoze« ter pretolmáčil po naročilu deželnega odbora kranjskega takisto Radicsevo posebe izdano knjigo »Geschichte des landschaftlichen Civilspitales in Laibach«. Pomagal je pri monumentalnem delu »Stavbinski zlogi« preč. g. Ivana Flisa in pregledoval in popravljál razven prvega vse doslej izšle zvezke »Jurčičevih zbranih spisov«, kakor tudi obá zvezka »Erjavčevih izbranih spisov«. Koliko pesmij-prigodnic je zložil do danes, tega izvestno zlahka sam ne vé; sàj ni bilo zlepa slovesne prilike, kjer bi ne bili klicali Cimpermana na pomoč, da jo posláví s pesmijo. Za slavnostno pesem o poroki pokojnega cesarjeviča Rudolfa mu je došlo iz cesarjevičeve pisárne celó prijaznivo zahvalno pismo.

Hudo bolan izdá leta 1888. drugo zbirko svojih pesmij, ki so našle po vsem nepristranskem svetu slovenskem zasluženó priznanje. Ali kakó je zbiral in urejal te pesmi! Nekatere so predelane takó, da jih stežka spoznaš; zlasti »Distihi« se kažejo do cela drugačni, nego so bili svoje dní natisnjeni v mariborski »Zori«. Izredno lepoto in blagostasnost, ki se pojavljate v Cimpermanovih šestomérij, priznal je sam mojster Stritar; prav takó je v 8. številki tega lista odličén knji-

ževnik slovenski imenoval Cimpermana najboljšega šestomérca slovenskega. Odveč bi bilo torej znóva govoriti o teh pesmih; poleg tega je o njih poročal v »Ljubljanskega Zvona« letniku 1888. urednik listov. Zatorej samó opozarjamo na to prelépo in živo pisano océno. Zanimivo pa je vsekakor, če primerjamo té pesmi ónim, ki so izšle leta 1869. Kolik razložek! Ondu obzorje tesno, rekli bi, malone pretesno, tu širno, kakeršno pristoja človeku na stojalu prave izobraženosti; ondu préprosta, po nekod tudi nedostatna oblika, tu umetalna, skrajno dovršena tehnika, kakeršne nima mnogo pesnikov slovenskih!

Pred nekaj leti se je preselil Cimperman v prijaznejši dom na Poljanski cesti, kakor sam pravi »iz zaduhle jázbine med ljúdi«; zvesta roka ljubeče sestre mu gospodinji. Tamkaj dela, da žíví, in žíví, da dela. Jednakomerno mu mineva dan za dnevom. Presrečen je, če si more dvakrat ali trikrat na leto privoščiti izvestno oskromni »luksus«, da se na svojem »tricyklu« pelje uživati vélikí dan, ki sicer le s posamičnimi žarki sveti v njega stanovanje. Samoten je v dômu svojem, ali ne zapuščen! Pomoč »Pisateljskega podpornega društva«, kateremu ne vé dosti hvale, varuje ga vsaj skrajne potrebe; tu in tam se oglašajo prijatelji, izmed katerih imenujemo sósebnó človekoljubivih gg. dr. Vošnjaka in dr. Tavčarja, ki se veledušno in rada spominjata pevca-trpina o mnogih prilikah; vesel se razgovarja Cimperman ž njimi o tem, kar mu je iz jasnih razlogov najbližje: o književnih stvaréh. Kar smo le siloma izvili o notranjem življenji njegovem, priobčimo v prihodnjem članku. Za danes mu samó še želimo to, kar mu je pokojni Levstik pred malone dvaindvajsetimi leti zapisal v spominsko knjigo:

»Ljubezen do dobrósti,
Ljubezen do resnice,
Ljubezen do krepósti,
Nebéske té cvetíce
Naj se ob grenki čaši Tvojih dníj
Spletó v tolážen venec Ti vse tri,
I še ,potrežljivost mila'
Naj ž njimi v zvezo bi stopila!«

(Dalje prihodnjíč.)

Reformacija v Slovencih.

(V tristoletni spomin smrti Jurija *Dalmatina* (dné 31. vélikega srpána 1589), pisatelja slovenske »Biblije«.)

Spisal **Andrej Fékonja**.

(Dalje.)

Razvoj protestantstva med Slovenci.

Rakó se je protestantski nauk slovenskih reformatorjev stopnjema širil in utrjal med našimi pradedi v posameznih pokrajinah, o tem nam nekoliko v obče pripoveda J. Trdina v omenjeni knjigi svoji: »Zgodovina slovenskega národa« str. 105. i. d. Govorèč o Trubarji in prvih novoverskih propovednikih, njega tovariših, pravi med ostalim posebej z ozirom na Kranjsko: »Primož Trubar je začel okoli 1540 (no pač že preje, ok. 1531) leta najpreje v Ljubljani novo vero v nemškem in slovenskem jeziku oznanjevati, in ker jih je tukaj kmalu mnogo dobil na svojo stran, šel je tudi na kmete, kjer so njegove goreče, slovenske propovedi imele tudi mnogo poslušalcev. Najpreje in z največjo naidušenostjo vsprejeli so njegove nauke mogočneži, bogatini, plemenitaši. Največji vzrok je bilo gotovo to, da so, ker po novi veri duhovniki niso smeli imeti nobene posesti, teh posestij plemenitaši poželeli in se jih tudi po odpovedi od stare cerkve na mnogih krajih polastili. Vender so Trubarjeve besede od konca našle dobro mesto tudi pri ostalem ljudstvu in so posebno po mestih bile vsprejete z velikim veseljem. On uči po vseh teh slovenskih krajih (v Loki pri Radečah, na Laškem, v Št. Jarneji, Celji, Trstu) takó pospešno, da je v kratkem med njihovimi prebivalci neki več luteranov nego katolčanov. Svoje delo vrši sedaj tem laglje, ker dobi izvrstnega pomagača, korarja Wienera, kateri jednako navdušeno in srčno kakor Trubar nove nauke Slovincem oznanjuje.¹⁾

»Mlačnost za vero« (piše Trdina dalje) »je do malega splošna, prava gorečnost je le še v duhovnikih po kmetih, pa tudi ti se niso vselej srčno ustavljali početju Trubarjevemu in njegovega tovariša. Toda plemstvo se je zvečine preverilo; najimenoitnejí možje so postajali luterani, med njimi tudi Herbert Turjaški (Auersperg), srčni bra-

¹⁾ Škof Kazianer je bil l. 1542. Trubarju izročil slovenske, Wieneru pa nemške propovedi v stolni cerkvi ljubljanski (gl Lj. Zvon III. 74.).

nitelj dežele proti bosenskim Turkom. Samostani so namesto vzgled pobožnosti, sedaj postali vzgled mlačnosti in razuzdanosti, — le menihi zatiškega samostana so zavoljo svojega pravega duhovskega življenja sloveli in ljudstvo v stari veri utrjevali . . . Škof Urban (Textor) začne krivoverce izganjati; tudi Trubar in Wiener morata deželo zapustiti in na Nemško bežati. Stvari se res tudi na boljše obrnejo. Pa nasledki Trubarjevih propovedij so segali že predaleč, da bi se bilo moglo luterstvo s korenino zatreti. Ravnanje škofovo goreče luterane le še bolj razdraži; oni sklenejo, namesto izgnanih si dobiti nove propovednike, da se ne bi samo ustavljali zopet krepkejemu katolištvu, temveč bi se tudi nova vera še dalje po deželi širila tudi onde, kjer ni bila do sedaj celó nič ali le malo znana. Nova krivoverna propovednika sta izvoljena Juričič (glasoviti Jurij Kobila) in Tulščak (navadno Scherer, zdevek, — strižec?), katera mogočno plemstvo takó krepko vzame v bran, da smeta brez skrbij Lutrove nauke oznanjevati. Ta moža in spisi, ki so se dobivali iz Nemčije, izpodkopljejo katoliško vero ne le po vseh gradovih, temveč tudi zvečine po mestih.«

»Posebno se je v Ljubljani ukorenila nova vera. Njen duh se je razlegal s propovednic — špitalska cerkev je prišla (1558) v last luteranom in je njih glavno zbirališče — in iz novo ustanovljene šole kjer je prvokrat slovenski jezik zadobil svoje pravice« (Trdina 109). A močno se je utrdilo luterstvo tudi na Gorenjskem, zlasti v Kamniku, Rádovljici in Bégunjah, v katerih krajih so bili protestantje postavili tudi svoje molilnice; pa še v Kranji, na Bledu, v Loki in po drugod v gorah. V tem predelu so (po izrazu dra. Križaniča 69) »posebno goreči predikanti razsajali.« V Rádovljici so v mestnem svetovalstvu bili sami protestantje, in tudi v Kranji si je mestni svet l. 1579. izvolil luterskega župana. (Kot posebnost naj se še omeni, da je v Bégunjskem gradu pri Juliji Kacijanarjevi bivši neki krojač Klement Bobek skozi deset let [1580.—90.] propovedoval v tamkajšnji kapelici; in da je v Kamniku celó neka vdova Katarina Stobe [l. 1567.] očitno zagovarjala luterstvo.). Na Dolenjskem je med drugimi mesti posebej znano Krško, katerega prebivalci so se bili mnogo poprijeli nove vere. Saj osobito ženske so rade poslušale luterskega propovednika, in za mestne sodnike krške se je dolgo volil kak protestant. Spomina vredno je tudi, da je omenjeni Bohorič tukaj v svoji hiši poučeval sinove dolenjskih graščakov. Na Notranjskem pa so zlasti prebivalci Vipavske doline bili zvečine prestopili k novi veri. Istotako je bilo protestantov v Gorici, katera je v óni dóbi spadala h Kranjski deželi.¹⁾

¹⁾ Vid. v letopisih Matice Slov. sestavke: o Kranji (1870), Radolici (1872 in 1873), Kamniku (1876), Krškem (1879). — Trdina l. c. 110; Križanič 69.

»Ako je bilo že v Kranjski tako« — nadaljuje isti naš zgodopisec Trdina — »bilo je še slabše v Koroški in Štajarski. V Koroški zlasti je vzgled slabih duhovnikov in samostanskih ljudij napravil mnogo pohujšanja«. Že je bilo omenjeno, da je bil tukaj Lutrove nauke najpreje očitno oznanjeval minoritski gvardijan v Wolfsberku, Volk Todt, kateri je za novo vero pridobil mnogo ljudij v isti okolici. Dalje so pri Sv. Pavlu v Lavantski dolini nekateri benediktinci javno se izrekli za luterstvo, drugi pa so na tihem pristajali k njemu, takó da je samostanski red sčasoma povse propal (l. 1576., 1583.) in je menihov tû bilo vse menj in menj. V Spodnjem Dravbregu pak so zborni kanoniki vsi prestopili k protestantstvu in se je nató kapitelj razšel. Lavantski škof Georg III. Stobaeus (l. 1599.) imenuje v nekem izvestji duhovnike svoje škofije krivovérske, ljudstvo pa sodomsko!¹⁾ Natančneje o tem vendar tû ne moremo govoriti, ne imajoči nadaljnjih podatkov; nego povzemamo le óno, kâr nahajamo za tó stran pri našem zgodopisci cerkvenem.

Dr. Križanič namreč piše (str. 70., 71.): »V slovenski Koroški so bili gospóda in graščaki jednako uneti za luterstvo, kakor v Štajarski in Kranjski; kar se že iz tega vidi, ker so svoje doneske plačevali za novo slovensko književnost, ki je bila polna Luterovih načel, ker so iz Nemčije teh knjig pošiljali največ v Koroško, posebno v Beljak, in ker so svoje sinove radi pošiljali v Nemčijo na visoke šole; samo v prvi polovici XVI. veka je bilo 29 dijakov iz Koroške zapisanih na vseučilišči v Wittenbergu, od koder so potem novo vero uvajali. Deželni stanovi so posebno med Slovinci na kmetih na vse kriplje delali za novo vero ter so 300 slovenskih Svetih Pisem med nje razdelili«. Nova vera se je zlasti močno ukorenila v Celovci, kamor se je bilo po požarih leta 1514. in 1538. priselilo mnogo tujcev, ponajveč švabskih Nemcev, takó da se je Celovec izpremenil malone v povse protestantsko mesto. Leta 1564. so že prepovedali očitne procesije v praznik Sv. Rešnjega Telesa in v Križevem tednu. »Vsi Celovčanje so bili s tem zadovoljni, in le v Št. Vidskem predmestji je bilo še nekoliko katoličanov«. Da so si celovski protestanti leta 1578. sezidali novo cerkev, sedanjo stolno cerkev, pri kateri je bil nastavljen (nemški) luterski pastor in njemu v pomoč tudi propovednik slovenski, povedali smo že preje. »Koliko je bilo luteranom do tega, da se propoveda tudi slovenski« (pristavlja Križanič), »svedoči to, da so si mladega Trubarja celó iz Würtemberske najeli za slovenskega pro-

¹⁾ Tangl l. c. 252: »das Volk sodomitisch, . . . Geistlichkeit ketzerisch«.

povednika«. ¹⁾ »Tudi v Št. Vidu so bili katoliki že redki. Pri volitvi mestnih svetovalcev so katolike popolnoma izključili ter sklenili, da nijednemu katoliku mestnih pravic več ne dajo. Ko je celovski pastor (Lang l. 1576.) izdal svoje pridige, naročili so jih meščani v Št. Vidu 16 komadov. V Beljaku se je nova vera zaradi tega lahko hitro širila, ker je mesto bilo pod akvilejskim patrijarhom, kateri ni imel slovenskih duhovnikov, ki bi se novotarstvu upirali ter preprosto ljudstvo poučili, italijanskih duhovnikov pa ljudstvo ni razumelo. Da je tudi Vélikovec imel svojega predikanta (l. 1568.), Jur. Wiesera, smo že tudi slišali. Vlada mu je zapovedala, da se naj pobere iz dežele; Wieser se je potem sicer poslovil s propovednice ter se je delal, kakor bi menil oditi, a ostal je v Vélikovci ter skrivoma kakor preje deloval. V gorenji Koroški je le spodnja Zilska dolina deloma vzprejela novo vero, za katero se je tam posebno zanimala bogata graščakinja Ana Neumann. V dolnji Koroški pa so bili v luterstvo zapleteni najbližji sosedi okolo Celovca, posebno na severni strani mesta«. — Takó in toliko dr. Križanič.

Med koroškimi plemenitaši, ki so bili za protestantstvo najbolj uneti, treba še omenjati rodbine že imenovanega barona Janeza Ungnada. Ne samó Janez Ungnad (bivši deželni glavár štajerski, vojaški poveljnik petim dolnje-avstrijskim deželam, slovenske in hrvaške) podpiral je na tujem lutersko-slovensko književnost, nego tudi njegovi sinovi Ludovik, Karol in Simon, delovali so domá močno za novo vero. V Lavantski dolini so od dveh fár katoliške duhovnike pregnali, pa so nastavili pastorja na graščini Waldensteinski in osnovali tudi šolo ter napravili ta kraj v zbirališče in zavetišče tamkajšnjim protestantom. Jednako so delali na svojem grádu Žineku (Sonneck) pri Doberli Vesi v Junski dolini. Monštránice, kelihe, svetilnike idr. od drage kovine so raztopili, ostalo cerkveno opravo in mašno obleko pa prepustili družini, katera je s tem napravljala očitne obhode in se vedla jako pohujševalno in zeló nespodobno; cerkvene dohodke so pograbili za sebe, a cerkvam pripadajoče podložnike in posestva poprodali. Sploh so Ungnadi na vsakeršni način pospeševali protestantstvo v Koroški. ²⁾ — Tedaj se je, kakor pravi zopet Trdina (str. 107.), »po mestih in vaséh luterstvo urinilo; pa prijatelji nove vere niso bili tu

¹⁾ Kateri luteranje? Katerega mladega Trubarja? In za katero mesto ali kraj? — Pač je Felicijan T. iz Nemčije prišel v Kranjsko leta 1580., postal tukaj pastor nemškimi in slovenskim lutrovcem, pregnan leta 1598. iz Ljubljane . . . (Jezičnik XXI. 11.). A. F.

²⁾ Tangl l. c. 249. — O Ivanu baronu Ungnadu vid. Antona Raiča spis v »Lj. Zvonu« l. 1887. štev. 1. in 2.

tako zmerni, kakor v Kranjski. Grajanje, zabavljanje, preganjanje, ropi in poboji godili so se malone v vsaki večji vasi, pri Nemcih in Slovencih. Pobožne procesije h Gospé Sveti so bile napadane in skrunjene; božji potje so nehali; mašne knjige so bile sežgane, maše same so nehale«.

»Jednake silovitosti so se godile v štajerskih mestih; vender« (pripomenja naš pisatelj) »slava Slovencem! da so se jih tukaj oni malo udeleževali; le v Radgoni je tekla kri zavoljo vere.« V Štajerski je največ protestantov bilo pač v nemškem delu. Zlasti Nemški Gradec je bil v kratkem času blizu čisto protestantski. Katoliki si tam že leta 1552. niso upali obhajati Sv. Rešnjega Telesa procesije, katere potem niso imeli skozi dvajset let; prepovedano je bilo o delavnikih darovati mašo; in niti duhovni niti svetni dostojanstveniki katoliški niso bili na ulicah življenja varni. Nekoliko posameznostij o protestantskih nasilstvih med štajerskimi Nemci omenja dr. Križanič na str. 61. Takó v Gradci: »Na krškega škofa, ki je bil takrat namestnik nadvojvode za Štajarsko, zvrnili so iz neke hiše cel kup drv, ko je ravno prihajal do dvorne palače, tako da se je konj pod njim zgrudil. Papeževega poslanca je luterska druhal na ulici prijela, in skrnil se je komaj pod streho mestne farne cerkve. Sekovskega škofa Jurija Agrikole se je neki luteran kar na sredi ceste z mečem lotil. V pomladi l. 1590. je neki meščan, sodar, naravnost povedal, da bode svojega sinka pošiljal v lutersko šolo in da mu tega nadvojvoda ne more zabraniti. Mestni sodnik veli fanta prijeti in v mestno hišo zapreti. Ko se to po mestu zvé, tedaj je Gradčanom kri hudo zavrela, in s puškami, sulicami in meči so obstopili sodnika ter so se pogrozili, da bodo v mestno hišo ulomili in sodnika na kosce posekali, ako fanta ne izpusti. Kakih petsto puntarjev je potem pozno v noč po Gradci popivalo in zabavljalo in katoličanom nagajalo, tako da se jih je bilo res bati... Nadvojvodo (Karola) samega bi na Gorenjem Štajarji luterovci nekoč skoraj pobili, tako jih je bil neki luterski kričač razgrel.«¹⁾

V slovenski Štajerski (za katero je nekaj dotičnih izpiskov objavil Ig. Orožen v svojih zbornikih »Das Bisthum und die Diözese Lavant«) bila je protestantska vera jako razširjena najprej po Savinjski dolini. Leta 1580. je bilo v Celji in v okolici že toliko protestantov, da so kupili v bližnjem Žalcu dvor, kjer so mislili postaviti svojo cerkev; kar pa jim je vlada zabranila. Nató so deželni stanovi zahtevali še

¹⁾ K novi veri sta bila prestopila tudi benediktinski opat Valentin Abel v Admontu in kartuzijanski prednik Peter v Žičkem samostanu (pri Konjicah).

drugega tudi slovenščine zmožnega propovednika za tá okraj in so leta 1582. začeli v sosednji Šarfenavi (sedaj Golče v Spodnji Ložnici) zidati luterski tempelj, katerega so tudi v sedmih letih zgotovili navzlic večkratnim prepóvedim deželnega kneza. Tá tempelj, sezidan s pomočjo deželnih stanov in po trudu graščákov v Savinjski in Šaleški dolini, bil je jako velik in krasen; imel je dvajset stebrov in je bil ves uložen z marmorjem in utrjen z branami in vrati. Istodobno je nastala tudi protestantska postaja poleg Vindenave pri Mariboru s cerkvijo in šolo, za katero so zlágalí ponajveč graščáki na Dravskem polji in nekateri mariborski meščani. Spočetka, od sredine leta 1587., shajali so se pristaši nove vere k službi božji v Vindenavski graščini; a naslednje leto je lastnik iste, kos zemlje za pokopališče podarivši, dal napraviti hišo za propovednika, in potem so še leta 1590. deželni stanovi ukazali postaviti leseno cerkvico, stoječo na hrastovih stebrih in z deskami krito in obito. Leta 1598. pak so odločili novo cerkev zidati; kar se vender ni zgodilo, »ker je iz Gradca že drug veter pihal« — resna protireformacija. A tudi v Mariboru samem je bilo tedaj precejšnje število protestantov, zakaj meščani so si leta 1579. za mestnega sodnika ali župana izvolili luterana.¹⁾

Povse protestantsko mesto pa je bila Radgona. Luteranje so imeli tudi tu svojo cerkev in šolo. Kakor smo že slišali, bilo je tečajem leta 1585. v tem mestu osem katoliških župnikov zaporedoma, ker nijednemu ni bilo moči obstati med drzovitimi meščani luterskimi; a mestni urad je celó ustanovljen mašni stipendij naklonil svetnemu učitelju. Nadvojvodska komisárja so Radgončanje hoteli vréči skozi okno; sploh to mesto »je kljubovalo vsem ukazom deželnega gospodarja in je, upirajoč se na močno svoje zidovje in na pomoč ogerških sosedov, tako rekoč samo sebe vladalo«. Le z vojaško silo je uspela pozneje tukaj protireformacija. Tedaj se je še tudi na Ptuji zvédelo za šestdeset oseb, katere so bile več ali menj udane luterstvu. In napósled, da so v Velenjskem trgu privrženci nove vere (poime-noma gospodje Wageni) leta 1574. katolikom vzeli podružnico Matere božje ter jo pre naredili v luterski tempelj, katerega so imeli do leta 1600., bilo je itak že omenjeno.²⁾

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Ig. Orožen Op. c. Dekanat Cilli 48 sl., Dekanat Kótsch 320 sl.

²⁾ Križanič 61, 76, 77; Lapajne: Zgodov. štaj. Slovencev 166.

Erjavec in njegov pomen za národno odgojo.

Spisal Ivan Belè.¹⁾

oleg vere, ki nam imperativno kaže pot do pravega, imamo še dva načina za národno odgojo v vélikem. Prvi nas učí spoznavati človeka in národe ter njih izkušnje v medsebojnem življenji, to je zgodovina. Drugi nas seznanja s prírodo, nje krasoto in nje človeku prijaznimi ali sovražnimi silami, to je prirodoznanstvo. Zgodovina ima posebno odgojevalno moč za bojevite národe, ki so zavedno in slobodno sodelovali pri slavnih činih — spoznávanje prírode pa ugaja mladim národom. Vsakemu ljudstvu je dal Bog učiteljev po njega posebnostih in njegovem pomenu za razvoj človeštva. Židom je obujal preroke; Rimljani so imeli Livija in Angleži Shakespearja; Grke je učil Homer; trezni Američanje, ki znajo takó čudovito krotiti prírodo, imajo svoje velike mehanike. »Slovenski národ pa je po svoji rahli in blagi čúdi vedno nagibal k mirnemu poljedelstvu in pastirstvu, rad je opazoval naravo, zató se je pa tudi ž njo sprijaznil in je ostal naraven.« Njegov pravi učitelj je mož, ki je te besede spisal: *Fran Erjavec*. Vso svojo vednost, svoje blago srce, svojo odgojiteljsko modrost in bogati mu prírojeni dar prave poezije je založil v dveh knjigah: jedno je imenoval »črno knjigo« in opisal v nji slovenskemu preprostemu ljudstvu, ki se po svoji ogromni večini žíví s poljedelstvom, njegove prave sovražnike, to so »Naše škodljive živali« (1880—1882); druga pa so »Domače in tuje živali v podobah« (1868—1873), znanstven in odgojevalen umotvor neminljivega pomena.

Príroda je studenec vse umetniške lepote, vir zdravja in moči; vesela je z veselimi, tolaži in z nadejo naudaja žalostne, zakaj za nočjo prihaja vselej dan, za dežjem sije solnce, in za mrzlo zimo se vrača vesela pomlád. Nje spoznávanje je za vsakega človeka, posebno pa za poljedelca, neobhodno potrebno, zató je prirodoznanstvo predmet

¹⁾ Bralci našega lista nam bodo gotovo hvaležni, da ponatisnemo to lepo razpravo iz »Letnega poročila o javnih in privatnih ljudskih šolah deželnega stolnega mesta Ljubljane ob konci šolskega leta 1889/90. Na svetlo dal c. kr. mestni šolski svét. Uredil Fr. Levec, c. kr. okrajni šolski nadzornik.«

Ured.

šolskega pouka, odkar se pečajo ljudje s spoznavanjem prirode. Ker je pa ljudska šola prva in poleg praktičnega življenja največkrat jedina stopinja ljudske izobrazbe, zato so imele učne knjige za njo že davno pred uvedanjem novih šolskih zakonov primeroma veliko prirodoznanjskih beril; a od leta 1869, sèm so za ta predmet odločene posebne ure. Ker je pa gledé na neizkušnost učiteljev v tej stroki bila nevarnost velika, da zabredó v neuspešno sistematiško poučevanje, zato je veleva prvi in veleva sedanji učni načrt gledé prirodopisa — na katerega se tu jedino oziramo — tako-le: »Ziel: Weckung und Belebung des Sinnes und der Liebe für die Natur; Bekanntschaft mit den wichtigsten Körpern in den drei Naturreichen mit Rücksicht auf deren praktische Verwendung und deren Bedeutung im Haushalte der Natur. Kenntnis des Wichtigsten über den menschlichen Körper und dessen Pflege.« Prirodopis ima tedaj buditi v učencih čut in ljubezen do prirode in jih seznanjati z najvažnejšimi prirodnimi telesi s posebnim ozirom na njih pomen v vsakdanjem življenji in v prirodnem gospodarstvu. Vrhu tega je pa, kakor nazorni nauk sploh, prepomemben za znanje učnega jezika in za ustne in pismene jezikovne vaje.

Erjavec je nekaj sam, nekaj v zvezi z Tuškom spisal, oziroma poslovenil učne knjige za prirodopis na srednjih šolah in v njih ustanovil terminologijo za to stroko. Gledé na jezik so tudi te knjige rabne za nas ljudske učitelje, sicer sevéda nas ne brigajo neposredno. Druga pa je z že omenjenima: »Domače in tuje živali« in pa »Naše škodljive živali«. V njih je teoretiško kratko obrisal učni namen in način, dejanstveno pa je genijalno naslikal vzor, kakó nam je kazati prirodo, da dosežemo gôri navedeni smoter. Poglejmo tedaj, kaj je njemu učni namen, na kakšen način poučuje tvarino sámó na sebi in gledé na praktično korist; opazujmo ga, kakó zna buditi ljubezen do prirode, in občudujmo napósled njegov nedosežni jezik.

»Pravo znanje« — pravi — »bistri sodbo, zatira predsodke in praznoverje in izkorenjuje vraže in sleparije.« Idejal, za katerim Erjavec hrepení, paradoksen je, kakor vsak drug, pa vzvišen: kmet brez predsodka.

Svoj učni način sam določuje takó: »Postopali bodemo od bližnjega do daljnega, od bolj znanega do manj znanega, naposled gremo iz Evrope in poiščemo po drugih delih sveta najimnitnejše čveteronožce. H koncu pripeljemo v kratkem pregledu še enkrat bralcu pred oči vse opisane sesavce, razvrščene po njih telesnih lastnostih v večja krdela in manjše rodbe.« In drugjé:

»Po vrsti privedemo žival za živaljo, postavimo jo v podobi in besedi bralcu pred oči, ter povemo o nji ob kratkem vse, kar se nam zdi potrebno.«

Razvrstitev njegova je znana: Najprej opisuje domače, potem tuje udomačene čveteronožce, za temi pridejo na vrsto najprvo domače, potem tuje divje živali. Takisto je pri pticah: najprej domača perutnina, za njo naše pôljske in gozdne, močvirne in povôdne ptice in napósled najiminitnejše ptice iz tujih krajev. V tretjem delu opisuje golazen, sicer v sistematičnem redu, vendar pa vselej domačo žival najprej in najtemeljiteje. Ravno takó primerno je, kakor bomo pozneje videli, razvrščen je »Naših škodljivih živalij«.

Vselej si med domačimi ali sploh znanimi poišče tipiško žival ter na nji pokaže bistvene znake nje plemena. Pes je podoba pasjega rodú; na mački si ogledamo vse značilne posebnosti mačjih zverij; ovci pregledamo zobovje in drobovje, da vemo, kakšno je pri prežvekovalcih sploh; konj je vzgled kopitovcev, kunec pa glodalcev; na kuri vidimo, kakó se ptice ločijo od drugih živalij i. t. d.

Daljno opisovanje je po moči primerjalno, s čimer prihranimo mnogo časa, bistrimo oči v opazovanji in dobimo mnogo preizvrstne snovi za jezikovne vaje. Osla primerja s konjem, kozo z ovco, podgano z mišjo, volka s psom, opico s človekom, papigo z opico, slepca s kačo.

Ravno takó dobro vé, da si napravimo najprej in najstalnejši pojem o velikosti ali móči neznane živali, če jo primerimo z znano. Zató pravi: »Hrček je podganine velikosti, samo da je bolj trščatega in postavnega telesa.« — »Rovka v svoji vnanjosti človeka spominja na miš, samo da je mnogo daljša in tanjša ter ima dlakav rep in dolg špičast gobček.« — »Svizec je malo večji od domačega zajca.« — »Kukavica je gibka in tenka ptica grličine velikosti.« Ali pa: »Kit odvaga dvesto pitanih volov. V njegovem žrelu ima prostor ladja s šestimi ljudmi.« Ali tudi: »Volk skoči z ovco v gobci čez plot in noseč jo drži tako visoko, da se mu ne vleče po tleh.«

Pri opisovanji živalij se ne drží stalnega reda. Kakor je ne premeri po čevljih in palcih, takó je tudi ne popisuje lepo po vrsti od glave do repa. Taki shematični popisi so dobri za ponovilo, toda jalovi za pouk. Najprej jo po umu ali po telesi — rajši prvo nego drugo, zakaj, vidimo pozneje — neprekosno jedernato označi n. pr. »Ovca je mirna, potrpežljiva, krotka in dóbročutna, zraven pa tudi neumna, trapasta, plaha in boječa žival.« — »Mačka je lepa žival, vse na njej je gladko in okroglo.« — »Govedo je nekako okorno, počasno,

štorasto in neukretno, ali zraven pa zopet silno močno, strpljivo in trpežno pri vsakem delu.« — »Podlasica je najmanjša, najzaljša pa tudi najsrboritejša med kunami.« — »Vrabec je lehkoživec, danes z betom, jutri s psom.« — »Opica je spaka lepega človeškega telesa.«

Potem vzame čopič in v nekoliko mojsterskih potezah nam jo naslika, da jo vidimo, kakeršna je, najedenkrat célo pred se boj. »Mišje lepo zalito, zadaj debelejše ali vender vitko truplo, špičasti gobček, zale nožice, velike črne in svetle oči so gotovo lepe lastnosti, in tudi sivi svilnati kožušček ji kaj lepo pristuje. Samo precej dolgi repek jo malo kazí, ker je skoro popolnoma gol; toda za živalico je imeniten, ker se ž njim oprijemlje, kadar pleza na kako šibko stvar.« Drugi pot nam žival kar živo pripelje, da se giblje in kreta pred nami in nam razkazuje svoj čudni život. »Sedaj je nekaj zašumelo, iz grmičja se prikaže špičast rilček in precej za njim čudna žival starikavega in nagrbanega lica, kratkega repa, nizkih podplatastih nog in óblega trupla v bodeči suknji. To je jež. Dasi je videti okoren, vender hlasta semtertja, stika po luknjah, prevrača listje in riže z rilcem kakor svinja.« Da nam vzbudi zanimanje za kako preznano žival — »das Alltäglicste ist das Merkwürdigste« — jo kar počloveči, n. pr. »Le poglej ga petelina, to je res mogočen, ošaben gospod! Kakó gizdavo se véde, kakó prestavlja nogo, kakor bi bilo vse njegovo. Rdeč, lepo nazobčan greben mu krasi glavo kakor plaména krona, in rdeči viseči podbradek ni kar si bodi. Živo oko se sveti, kakor bi se iskre v njem utrinjale. Svetlo perje, zlasti ono na vratu in v zavihanem repu mu se kaj lepo spreminja na solnci, posebno mu se pa pristojno vihata dve sabljasto zavihani repni peresi, in da je vitez ves gotov, ima na piščali špičasto ostrogo.«

Sploh Erjavec ne opisuje, on pripoveduje, in to ravno takó o življa obé njegovi knjigi in njegov poučni način. Gledé na tvarino sámo je vseskozi zanesljiv. Kar se pa tiče topografije in posebe močvirnih in povôdnih ptic, je znanstvene vrednosti, ker jih je sam mnogo opazoval, pa od starih krakovskih lovcev, ptičarjev in ribičev zvedel marsikaj, česar bi mu danes nihče več povedati ne védel. Nam učiteljem pa to bodi migljaj, da še po smrti njegovi ustrezemo njegovi prošnji do vseh prijateljev prírode, naj nabirajo po raznih krajih naše domovine navadna živalska imena, posebno ptičja in ribja, in naj zabeležujejo črtice o redkih živalih. Četudi med nami ne vstane noben Erjavec, venderle se lahko marsikaj reši, kar bi se sicer izgubilo.

»Življenje je boj« — večer boj stvarij med seboj in človeka proti njim vsem. On pa je vender gospodar na zemlji, on zmaga ali

vsaj uslabi vse sovražne sile, če jih prav spozna in svoje umne in telesne moči primerno razvije in porabi. Zató mu daje to spoznanje pravo samozavest, ki je najboljši pripomoček proti širečemu se pesimizmu. Erjavec ne poučuje samó svojega národa, izkuša mu tudi gmotno pomagati, zató se pri vsaki živali ozrè na nje koristnost ali škodljivost za človeka ter mu pové, kakó naj jo gojí ali pa kakó naj se varuje pred njo. Korist domačih živalij je sploh znana; on nas pa seznanja tudi z najnevarnejšimi pasjimi, konjskimi, ovčjimi in govejimi boleznimi in našteva pomočke proti njim. Z živo besedo nas opozarja tudi na naše prijatelje in pomočnike med divjimi živalimi ter nam jih priporoča v varstvo, takó netopirja, ježa, krta, vrabca, kanjo, sovo in pred vsemi drugimi ptice pevke. —

Zgolj praktični stráni prirodopisnega pouka namenjena je knjiga »Naše škodljive živali«. Razdeljena je na osem delov. Zeló pomenljivi so že uvodi k posameznim oddelkom. Oni k drugemu oddelku nam kaže pomen živinoreje in potrebo snage pri živini. Uvod k četrtemu poglavju nam opisuje prav z liriškim vzletom gmotni in npravni pomen sadjarstva in navaja v kratkem vsa glavna pravila umne sadjereje. Najpolnejši pa je uvod k sedmemu delu. Tam nam razlaga neizmerno važnost gozda za gospodarstvo, za zdravje človeško in za razvoj podnebja. Pelje nas v kraje, nekdanje rodovite, ki so danes opustošeni, ker so tam gozde posekali, našteje vse pogubne nasledke tega puštošenja in svarilno povzdigne glas, vprašaje: Kaj bo, če pojde takó dalje?

Prvi oddelek je poln higijeniških naukov, kakeršnih učitelj dajaj v šoli: Snaži se, ne boj se mijla in ne jemlji v roke vsake živali in gnusobe, povsod preži nevarnost. S konja lahko dobiš smrkavost, s goveda črtnico, od psa ali človeka pa garje in srbce. Na neoprani salati lahko sneš motilja, ki ti zajde v jetra, s surovim ali samo prekajenim mesom pa trakuljo ali lasnico. Ne légaj v travo, da se te ne prime senenec; ne vlačí po rokah netopirjev in golobov, da ne naležeš stenic; ne spí, ne koplji se in ne govôri pod objedenim hrastom, da ti ne pade v grlo, v dušnik ali v oči kaj sprevodničnih dlačic, ki imajo v sebi hud strup in ti postanejo lahko opasne! Ogibaj se kačam in ne draži sršenov! Če si pa našel katero teh stvaric ali če te je kaj pičilo, Erjavec ti pové vselej pomoček, če je pomoč sploh mogoča. — Drugi oddelek kaže gospodarjem ali pastirjem, kje in kakšni zajedavci preté njih živini in kakó naj jo varujejo pred njimi. — V tretjem poglavju zvé skrbna pa tudi bodoča gospodinja, kakó naj peganja miši, podgane, mokaerje, slaninarje, molje, ščurke, vèšče, muhe in druge take nadležnike. Pred vsem gledaj na snago!

Preimeniten je posebno za sélske šole četrti oddelek; zakaj v njem spoznamo nekatere neznatno mičkene zlodejce, ki pa v enem letu napravijo lahko več škode, nego vsi medvedje in volkovi, kar jih je v naši deželi, v desetih letih. In ravno tu se je najbolj boriti s predsodki, ki jemljó kmetu veselje do sadjarstva. Cvetje je tako lepó pokazalo, cepiči so odgnali, da še nikdar ne takó; kar popihne »strupena sapa«, cvetje se osuší in pred časom odpade, kar pa le sadja na drevji ostane, je vse črvivo. Mladike se povesijo, zvenejo in odpadejo; listje pobledí in se skrotoviči ali pa začne plesnovati. Kdo more kàj proti vetrovom! Par let se ukvarja, potem pa obupa in vse vkup popusti. Toda Erjavec ga prime za roko in pelje k jablani. »Priatelj, ti praviš, da je vsemu temu kriva sapa. Poglejva, ali je tudi res.« Utrga usèhel cvet, načnè ga z nožičem in pokaže črvička, ki žedí na dnu, v drugem, v tretjem ravno takó, v četrtem pa še celó najde drobnega hrostka, ki se pripravlja, da bi vzletel. »Vidiš ga, to je tvoja sapa, cvetodèr se ji pa pravi in če se je hočeš varovati, napravi o pravem času pomaze in ne jezi se nad ptiči, če ti brskajo po cvetji!« Gré dalje pa odtrga visečo in vélo mladico. Na konci, kjer je bila prirasla, najde še ličnega temno-modrega rilčkarja, ki jo je ravnokar odžagal. To tedaj je tisti škodljivec, in njegovo ime je omládar. Zdaj še pokaže na odjedeni mladiki majhno rjavo pičico, odkrije jo, in glej, pod njo je skrito jajčece. »Če hočeš zatreti tega kvarljivca, pridno pobiraj in sežigaj vse te viseče ali odpadle vršičke — s časom ga bo že zmanjkalo.« — »Tudi ta plesnoba ni plesnoba, le potiplji! Tvoj prst je rdeč, ker si zmastil kupček krvavih ušic. Zdaj pa kar hitro namoči tobaka in dobro jih poškropi s to razmako, če ne, se ti raznesó po vrtu in ti zdelajo drevje, da bo vse vprek rákovo!« Dalje gredoč te še opozori zdaj na obroček prstančevih jajec, zdaj na kupček góbarjeve zalege in na sto in sto družih imenitnih rečij in ti dá napósled svèt: Uči se spoznavati svoje sovražnike, ne boj se truda pri njih zatiranji, pouči tudi svoje sosede, ker le združeno delo tu kàj izdá. Posebno varuj ptic svojih pomočnic in pobijaj njih sovražnike: srakopèrje, vrane, kragulje in kače! Pomagaj si sam, in vetrovi se bodo kmalu obrnili! — Ravno takó v daljnih štirih oddelkih še zapiše v svoje »črne bukve« živali škodljive zelenja di, póljščini in senožetim, gozdom in vinógradom. Ta knjiga je učitelju tudi najboljši navod, kakó naj si sestavi prirodopisno zbirko. Vmes je pisatelj na kratko vpletel glavne nauke o pogojih živalskega in rastlinskega življenja; zató ne bi bila za berilo v nadaljevalnih šolah nobena knjiga pripravnejša, nego »Naše škodljive živali«.

Videli smo do zdaj, kakó spreten učitelj je Erjavec in kakó dobro pozná slabe in dobre strani naših živalij; opazujmo ga zdaj še, kakó on pravi poet zná vnemati za prirodino lepoto. Res je, da vsak človek nima tega čuta, kakor nima vsak človek posluha za godbene umotvore. Navadno se nam omikancem razvije šele v poznejših letih, kadar pridobljeni estetiški ukus odseva na obsezajočo nas prirodo. Od mladih nog ga imajo samó umetniške nravi. Vselej pa je ta čut znamenje blagega in rahločutnega srca. Eschenbach pôje o Parcifalu, cvetu vsega viteštva, kakó mu je otroku pri ptičjem petji kipelo srce, da mu je hotelo razgnati prsi. Tudi pri Erjavci je znala stara mati zgodaj razviti ta vrojeni mu čut, zató nam takó prisrčno zná tolmačiti ptičje pesemce, ki so mu v mladosti napolnile srce, da je do zadnjega tripa ohranilo svojo otroško odkritost, rahlost in nedolžnost.

In Bog vé, da smo v to svrhu potrebni Erjavčeve pomoči, zakaj z našimi — razven hvalevrednih izjem — v pravilnem pa dolgočasnem jeziku pisanimi berili bodemo težko budili in gojili estetiški čut za prirodo. Še celo, kjer so posneta po Erjavci, odbrana so navadno najdaljša, pa takó prečesana ter *in usum Delphini* prikrojena, da jih bereš, kakor bi pil vodo, iz strahú pred kolero prekuhana; nevarna res ni več, ukusna pa tudi ne. Ali pa pesemce, ki n. pr. »opevajo« pomlád. Puhla rimarija brez vsake lepe podobe, brez vsake čvrste misli. Zdaj pa ž njo navduši otroke za rajsko pomlád! Še lepó brati je ni moči, kakor sploh nobenega berila ne, ki ni spisano v pravem, živem národovem jeziku. To je delo, kakor bi kuhal klinov močnik: ponev in klin imaš, drugo prideni sam! Zdaj pa odpri prvo stran Erjavčevih »Živalij« in beri »Pomladanski dan«, in vsa lepota pomládjene prirode se ti razgrne pred očmi! Ali pa preberiva v Erjavci — ne »po Erjavci« — začetek »martinčka«: »Po hribih in dolinah še leži sneg, samó na prisojnih gričih, okoli grmov in grobelj in po razhrebanih zidovih starega grada je že skopnel. Med sivim kamenjem in suhim rjavim listjem že bôde kaka zelena bilka iz pregrete zemlje, na prekopnjah pa cvete resa in beli talovnik rudeče nadahnjenih lic, rumene trobentice pa trobijo in beli zvončki zvoné na čast bližajoče se pomladi.« Res podoba pomladi ni še popolna, ali to ti že ugrije domišljijo, da sam iz svojega nekoliko prideneš. Ali pa preberi hojo v planine v opisu orla (N. šk. ž.), ali mišjo lov, ali lov na žerjave, ali legendo o lastavici, ali njega taščico ali kar si bodi, povsodi čutiš lepoto prirode, ker ti jo oživí in navdahne s svojim pesniškim duhom.

Cvet vse knjige pa je sedem uvodnih poglavij k njegovim pticam, ki so mu pred vsemi živalimi prirasle na srce. Kakor nam tukaj opeva

ptičjo milobo, kakor živo nam slika njih brezskrbno, prav otroško veselo življenje, njih ganljivo ljubezen do mladičev, kakor se poslavlja od njih pri odhodu in jih pozdravlja, ko se vračajo domov, kakor gorko nam jih priporoča naše dobrotnice, in kakor se mu napósled stopí srcé v spominu na jedino ljubečo in skrbečo dušo, ki jo je poznal otrok, na staro mater in na čudovito srčno povestico, s katero mu je vzbudila usmiljenje do nedolžnih ptičkov: to se mora prijeti vsakega čutečega srca, to ni samó najlepša proza v našem jeziku, to je pisal najblažji sin matere slovenske s svojo srčno krvjo. In kar je največ vredno, vse je zdravo, resnično, brez sentimentalnosti, vse prihaja naravnost iz srca, zató pa tudi seza do srca.

Erjavec pa ni samó vzoren učitelj, zveden mož in pravi poet, ki nam zna odúšiti in priljubiti prírodu, on je tudi globoko npravstven mož in velik učitelj npravnosti. Najrazvitejša je pri njem pravíčnost — tudi do živali. Ona njemu ni samó tlačan ali pa sovražnik, da jo človek lahko rabi ali zlorabi, gladi ali muči po volji svoji — njemu je žival stvar božja, sosed in tovariš človekov na zemlji. In po tem ravnaj ž njo! Če ti je v kvaro, ubij jo, pa ne muči je! »Gotova resnica je«, — pravi — »kdor ima živali rad, komur se smili uboga živina, temu se bode smilil tudi človek, ta ne bode zaničeval in preganjal svojega bližnjega. Kdor pa z živino grdo ravna, temu bo otrpnilo srcé tudi proti ljudem.« Sveti ogenj pravice se razvname v njem, kadar ga beseda privéde na žival po nedolžnem obrekovano in preganjano. »Gorje mu,« — vzdikne — »ki je pri ljudeh prišel v zameró, naj bode že po pravici ali po krivem, po tem se dosti ne vpraša. Bodi še takó nedolžen in pošten, v očeh sveta si bil in ostaneš malopridnež.« Prav viteški se potegne za tako siroto, bodi grda ali lepa, in z bridko besedo šiba malopridneže in nevedneže, ki takó plačujejo dobrotnikom svojim. Pa kakó živo zna uprizoriti svoj zagovor. Netopirja sledi ves večer, gleda kaj loví, kaj išče v kašči in v dimniku, toliko časa, da nas uvéri o njegovi koristnosti. Ježa zasačimo pri njegovem nočnem lovu, zasledujemo ga po njega skrivnih potih, dokler se ne prepričamo, da tudi na njem ni krivice. Krta posadi na obtožno klop, našteje nam vse krivice, katere mu očitajo, véde nas gledat v njegov grad, zaprè ga samega z bramórji in z zrnjem, zdaj pa sami sodite, ali ni res nedolžen! Sovi in kanji prepara želodec, da pogledamo, kaj je v njem: sáme miši. Takó nas zna prepričati o živalini koristnosti, zajedno pa tudi mogočno vpliva na naš pravedni čút in nas budí k usmiljenju.

Ravno takó zná tudi razvijati naše npravstveno spoznanje. Lessing pravi, da basniki zató jemljó navadno živali za delujoče osebe

v svojih basnih, ker imajo te stalen in neizpremenljiv značaj. Z jedno besedo: označen nam je človek, kakeršnega si imamo misliti, in nauk se nam kár sam izlušči iz lupine. Erjavec ni basnik, ali on nam vé žival poosébiti in označiti, da si mislimo pod njo podobnega človeka. Že od nekđaj so jemali živali za simbole strastim in krepostim, on pa seže dalje in nam v živalih riše človeške značaje, kakor jih je Theophrast na ljudeh. V živali ugleda človek svojo ali pa bližnjika svojega podobo v posnemo ali pa svarilen vzgled. Ne moreš si misliti lepše podobe krotkosti, kakor je njegova táščica, ali pa máterine ljubezni lepše naslikane, kakor v njegovih kokljih. Pes in lastavica ti kažeta zvestobo, kaméleon (!) odkritosrčnost. Bik je odurna podoba divje togote, puran pa smešne jeznoritosti. Svinja velja od nekđaj za vzgled nemarnosti in požrešnosti; volčja nenasitnost je prišla v pregovor. Kakor petelin predočuje upravičeni ponos, ravno takó predstavlja pav golo nečimernost in gizdavost. Erjavec pozná véliko umetnost moralistov in kaznuje s smehom. Le preberi, kakó v opisu jazbeca neusmiljeno zdelduje dolgočasnega, lenega čmerikavca. To ni več jazbec, to je Jazbec!

Erjavec je empirijski moralist, pa je tudi filozof; zató se ne zadovolji s tem, da bi pokazal žival, kakeršna je, temveč pogleda na dno in nam pové, zakaj je taka. Ta stran njega knjige je posebno pomenljivo za odgojevalca. »Ovca je v človeški družbi izgubila vse dobre lastnosti svojih divjih sester; dolga sužnost jo je popolnem utópila in zbéjala.« »Če kodra tepeš, bo zmešan in boječ, kakor otrok, ki se s silo uči.« »Resnica je, da se mačka drži bolj hiše nego gospodarja; ali resnica je tudi, da je človek tega navadno sam kriv. Če se z mačko pečaš, bode te rada imela; če je pa nikdar ne pogledaš, morda še celo s kameni od sebe podiš, potem se ne smeš čuditi, ako ti ni zvesta. Po letu se tak zaničevan maček tudi rad izgubi od hiše, potepe se po polji in gozdu in skoro na pol podivja.« Postavi tukaj in marsikje drugod sam besedo človek namestu maček!

H koncu še nekoliko besed o njega jeziku. Spodnje Poljane so, ali bolj prav: so bile, kakor Krakovo, nekako na meji med mestom in deželo. Jedno okó je gledalo v božji svet, drugo pa proti mestni izobraženosti. Seljak, ki žíví vedno v prirodi in je tudi takorekoč zrastel ž njo, opazoval je ne bode nikdar takó natančno, kakor takšen predmeščan; tudi ne išče v nji nikoli lepote, temveč gleda samó na škodo ali korist. — Predmeščani pa so se tudi radi malo odmikali pravim meščanom; zató so si ohranili jezik nepopačen, pomnožili ga pa zaradi zapletenejših svojih razmer z mnogimi novoskovanimi izrazi in zasolili ga s tisto presekanostjo in zbadljivostjo, ki znači govoricó

nižjih plastij mestnega prebivalstva. Če hočeš spoznati ta jezik, zméni se s sivolasimi možmi stare korenine, ki so se na dômu rodili in so na dômu ostali. — Kakor je vplivala ta okolica na razvoj Erjavčevih umnih zmožnosti in nagnenj, ravno takó je vtisnila tudi njegovemu zlogu svoj značaj. Njegov jezik je živ, kakor ga národ res govori, bujen in poln podob, in ta jezik se razločuje od umetno zvrzanega in zmodrovanega jezika kakor živa studénica od mrtve vodé, in bodi ta še takó čista in mrzla. Kakor pa zajde v studenec časih kak pupek, ki bi nežljavcu pristudil vodo, národ pa pravi, da ji daje šele pravi ukus, takó tudi našemu pisatelju uide semtertja kaka beseda, ki se nam na prvi pogled zdi malo čudna. Mačkon, pujsek, butica, zafrknen, komedija, čenčarija, lačenbergar — to so besede, katere bi se marsikdo pomišljaj zapisati, on jih pa le, ker so značilne. On imenuje vse s pravim imenom. Kar diší, diší, kar smrdí, pa smrdí. Tak jezik govori veliki modrijan Sancho Pansa, v takem jeziku sta napisala brata Grimma pravljice svoje, z jezikom vred zajete iz preprostega národa samega. Ta čisto prirodni, po gozdu in živali dišeči jezik je pa tudi najprimernejši ravno za tvarino, katero si je Erjavec izbral. Beseda je neločno spojena s snovjo; vse prilike, vse podobe so vzete iz tvarine sáme, in čestokrat se nam pokaže izraz v svojem prvotnem tropičnem pomenu. Zató posebno so »Živali v podobah« umotvor brez tekmeča. Francozje beró še danes čez sto let Buffona, dasi nima več najmanjše znanstvene vrednosti, ker slovi zaradi vzornega soglasja med jezikom, zlogom in tvarino, in zaradi načina, kakó je znal odúšiti prirodo. V istini pa se zadovolji s priležnimi izrazi, katere je poznal lovec, zvedel od logarjev in družih strokovnjakov in vpletel v racijonalistiško trezni jezik minulega veka. In vender sta si še Erjavec in Buffon najpodobnejša; zakaj vse druge knjige, s katerimi ga primerjajo, vse so ali popularno vednostne brez ozira na etiko, ali pa, kakor Michelet, fantastiške in sentimentalne v prirodni svoji filozofiji. — Erjavčeve »Živali« so kakor znano, tudi pravi besedni zaklad slovenskega národa. Preštel sem in našel v opisu jazbeca 152 raznih samostalnikov, 95 pridevnikov in 136 glagolov, tedaj 383 samó raznih imen — pa kakšnih! Take besede poznajo samó še stari možje, ki jih jemljó drugo za drugo s seboj v tihi grob. Zaradi primere sem preštel tudi v Buffonovem opisu kukavice, ki je pa za petino daljši od »jazbeca«, dotične besede in naštel 162 samostalnikov, ki pa v nekoliko pojmovno spadajo k svojim glagolom, 52 pridevnikov in 94 glagolov, skupaj 308 raznih imen, gotovo tudi lepo število — naj te številke govore.

Videli smo zdaj, kakó je Erjavec poznal značaj in potrebe svojega národa, kakšen je namen njegovima knjigama, kakó temeljito in zajedno mikavno zna učiti, kakó se zmerom ozira na vsakdanje potrebe, kakó zna vnemati za lepoto v prirodi in zajemati iz nje zlatih nrvstvenih naukov, in v kakó plastiškem jeziku je vse to spisal. Vzglede smo naveli samó za neobhodno potrebo, sicer bi bili morali prepisati obe knjigi, zakaj v njih ni ne jednega stavka odveč. Lahko iz tega spredvidimo neizmerni pomen, ki ga ima Erjavec za našo národno odgojo sploh in za ljudsko šolo posebe.

»Slovenski mladini v pouk in kratek čas« posvetil je Erjavec svoje »Živali v podobah.« Poprimimo se jih temeljito, prebirajmo jih sami, poslušajmo se jih pri prirodopisnem pouku v šoli, posojujmo ¹⁾ zrelejšim učencem domóv, odraslim pa kažimo v šolskem vrtu in drugod, da uči on zmerom prav, naglašajmo njegovo vrednost in budimo vero vánj, kakor je on budil vero v nas!

Bilo je nekaj tednov po Erjavčevi smrti. Brali smo v petem razredu iz »Ptice« uvodni članek: »Ne preganjajte ptičev!« Ko prebere učenec besede:

„Največ pa boste opravili vi iskreni prijatelji mladine, vi učitelji, duhovni in svetni, vi bodete najlaže dopovedali mladini, kako potrebne so nam ptice, vi boste znali v mehkih mladih srcih vzbuditi ljubezen in milosrčnost do živali sploh, do ptičev pa še posebno. Vem, da za to od mene ne potrebujete nauka, saj vam vaše srce samo pravi, kako morate govoriti, da v srcih udane vam mladine zanetite čutje usmiljenja . . .“

umolkne in sveta tišina nastane v šoli. Nisem sicer prav nič spiritist, ali takrat sem se vender stresnil in bilo mi je, kakor bi njegov duh plaval nad nami.

Tovariši, storimo po njega besedi!

¹⁾ Slavna družba sv. Mohorja bi si pridobila veliko zaslugo, ako bi v cenéni izdavi dala zopet na dan »Domače in tuje živali« in »Naše škodljive živali«. Dobro bi pa bilo, da izbere manjšo obliko in pa manjši obseg zvezkom, kakor je to storila pri drugi izdavi »Čveteronožcev«, ker takó obile knjige prerade zapeljejo mladino, da jih površno bere. Dobro bi bilo tudi, da bi dala zbrati ali pa vsaj komu dovolila, naj zbere mnoge lepe povestice in mične popise družih pisateljev, ki so zasuti v nje starih »Večernicah« in »Koledarčkih«, v majhne zvezke za šolske knjižnice. Tudi slavna »Matica Slovenska« bi lahko izdala Erjavčeve mladini primerne pripovedne spise: „Hudo brezno“, „Ni vse zlato, kar se sveti“ in „Kitico Andersenovih pravljic“ v posebni izdavi. Mnogo se pri nas popirja potiska, pa imamo mladini vender neverjetno malo dobrih, to je razvedrilnih, mikavnih in poučnih ter v lepem jeziku pisanih, knjig dati v roko. Otroci nas prosijo kruha, mi jim pa nimamo dajati nego kamenja! Pis.

Iz arhiva.

Povest.

Spisal **Fr. Gestrin.**

IX.

Toda la vida es sueño,
Y los sueños sueños son!
Calderon.

Minila je sedma ura, ko je stopal Lovro po širokih stopnicah v pritlično jedilnico, kjer je vsak dan zajutrekoval.

Razburjenost včerajšnjega dne se mu je nekoliko polegla, vendar so mu žalostni dogodki in neprijetni vtiski ostavili svojo sled: — resen obraz.

Stopivšemu v jedilnico je prišla nasproti Anica, pozdravila ga, potem pa hitela v kuhinjo, da mu prinese zajutrek.

Tačas, ko je Kodràn zajutrekoval, pripovedovala mu je hči oskrbnikova, da je oče odšel s Pavlom za rana na lov, mati pa da se je odpravila v Lesnice po opravkih.

»In kje je pl. Hager?« vprašal je Lovro.

Besede, katere je čul včeraj iz častnikovih ust in katere je na večer premišljeval, ugajale so mu v njega sedanjem položaji takó, da so se mu zdele istinite, in da bi rad še kaj takšnega slišal.

Čestokrat, kadar drugače ne more, tolaži se človek, slepèč samega sebe, z zanikanjem in zaničevanjem.

»Gospoda nadporočnika še ni bilo iz svoje sobe«, odgovorila je Anica, a videti ji je bilo, da ji je pogovor o plemenitem častniku ne-ljub. Spominjala se je njega včerajšnje usiljivosti.

Kodràn je opazil to in baš radi tega nadaljeval pogovor v pri-četi sméri.

»Dovolite, gospodičina, da Vas vprašam, kakó Vam ugaja naj-novejši gòst v Kotu?«

»Vojaška uniforma ni bila nikdar simpatija moja«, odvrnilo je deklè nejevoljno.

»Čudno! — In vendar se navadno govori, da sta dvobarvno sukno in rožljajoča sabljica najboljša premagovalca ženskih src,« govoril je Lovro poredno se nasmihajoč.

»To je govorica, gospod doktor, prazna govorica, katero je ustvarilo samoljubje plitvih častniških možgán.«

»Verjel bi Vam, toda pl. Hager me je drugače poučil,« opomnil je Kodràn.

»Takó? — Radovédna sem, kaj Vam je pravil.«

Anica se je posmehnila.

»Dejal mi je, da se ženskimi ne smé zaupati, da so zvite, samoljubne, sebične . . .«

»In takó dalje brez konca in kraja!« seglo mu je deklè v besedo. »Vi pa ste mu verjeli? — Prav, ako mu verjamete! Če ste ga izbrali svojega učitelja, morate mu biti zaupljiv učenec. — Zagovarjala ne bodem ženskih, ne zdi se mi potrebno, omenjam samó, da pregovor pravi: ‚Kdor najbolj graja, kupi.‘«

Lovro se je ozrl dekletu v temne oči, da bi videl, kakšen vtisek so napravile njega besede nánjo. Ko pa je opazil, da se v njih globini bliska zatajena jezica, bilo mu je skoro žal, da je izrekel ostro obsodbo.

»Saj jaz ne mislim takó, jaz sem le —« hotel se je opravičevati.

»Le molčite in ne oprasčajte se, gospod doktor, in verjemite izvrstnemu učitelju svojemu, ha, ha!« Ironiški se je zasmijala in stopila k oknu.

V tem so se odprla vrata in v sobo je stopil — nadporočnik pl. Hager. Obut je bil v visoke škornje, ob katere je priklanjaje se bil s prožno paličico.

»Poljubljam Vam nežno roko, gospodičina Anica! — Dobro jutro, gospod profesor!« pozdravljal je s počasnim, odmerjenim glasom, pristopil nató k mizi in se leno iztegnil na stol.

Anica se je molčé poklonila in odšla po zajutrek.

»Vpraševal sem že po Vas, gospod nadporočnik, a dejalo se mi je, da Vas še ni bilo iz sobe,« začel je Kodràn pogovor.

»Eh, lahko, da bi me ne bilo in spal bi še, ako bi ne bilo v tem zakletem brlogu hlapca in dékle. Ali to dvoje bitij se postavi na vse zgodaj kakor nalašč pod moje okno ter kričí in tuli, da me izkričí in iztuli iz spanja. Vstal sem, šel v hlev, oštel deklo in švrknil starega švépca z bičem preko hrbta, potem sem ukazal osedlati svojega Armina in odjézdil na plano. Do sedaj sem jahal iskajoč zanimivih dogodkov, ali ves pot sam videl le nekaj starih babščét, ki so púkala repo.«

»Repa je časih tudi dobra jed«, hotel je Kodràn zbósti plemenitaša.

»Gotovo, ljudje in ščetínci jo jedó in zadnji imajo po mojih mislih boljši ukus nego prvi,« odvrnil je častnik in prekrižal nogi.

Lovreta je jezilo, da mu nadporočnik ne ugovarja. Bil je slabe volje in rad bi se pričkal.

Anica je prinesla zajutrek in hotela oditi.

»Kam takó naglo, gospodičina?« zadržaval jo je Kodrán.

»Oprostite, da moram oditi, opravka imam v kuhinji. Sedaj se itak ne bodete dolgočasili; gospod nadporočnik je izvrsten družabnik, osobito kadar poučuje o ženskih vrlinah.«

Zavrtela se je na pèti in izginila v kuhinji.

Pl. Hager je pomembno pogledal svojega továriša. — Lovretu je bil ta pogled neprijeten; vstal je in se jel izprehajati po jedilnici.

»Kakor vidim«, začel je částnik, »pravili ste dekletu o najinem pogovoru gledé ženskih. Ne zamerjam Vam tega, toda nespametno ste ravnali in s tem ravnanjem baš podkrepili včerajšnjo mojo trditev, da ne poznate ženskih. — Ženski zaupati, ha, ha! Toda ne govorim več o tem, ináče si še pokvarim z Vašo pomočjo novi svoj načrt.«

»Smem li poznati ta novi načrt?«

»Čemu? — Ako se mi posreči, spoznali ga bode; ako mi izpodletí, bolje, da ga ne veste,« odgovoril je pl. Hager.

Kolikor si je Kodrán poprej částnika želel, toliko mu je sedaj presedal. Zató se je poslovil, češ, da ima dela, ter odšel v arhiv.

Nekaj dnij ga že ni bilo ondu. Z nekakim zadovoljstvom je torej sédel zopet na stari stol in jel prebrskavati listíne. Precéj časa je delal, a ravno ko je hotel odpreti star kodeks, šinila mu je menda druga misel v glavo. Položil je obsežno knjigo na mizo, kakor da jo hoče pripraviti za drugikrat in odšel iz arhiva in iz gradú.

Pot ga je vodila v Lesnice k lekárniku.

Štipko Zgaga je lenáril na zofi in čítal jednega ónih romanov, ki v slabi nemščini na slabem popirji slikajo krvave dogodke in polzke prizore.

Ko je stopil Lovro v sobo, prestrašil se ga je takó, da mu je padla knjiga iz rók, in da niti odgovoriti ni mogel njega pozdravu. Vender kmalu se je jel zopet zavédati iz kretanja in prvih besed Kodránovih uvidajoč, da ima nepričakovani njegov gòst popolnoma miroljubne namene. Široko je odpiral očí, ko mu je začel Lovro pripovedovati o vsi spletki, in blažen mir mu je légel v srce, ko je čul, da je bil óni poziv na dvoboj le prazna izmišljotina bodisi Olgina, bodisi nje pomagačev. — »Bolezen«, radi katere je neradovoljno preležal lepe ure domá, minila ga je takoj, in z radostjo je bil pripravljen, da spremi Lovreta do konca Lesnic. Saj pojde mimo župánove hiše in uzre morda po dolgem času njo . . . njo . . . Olgo svojo! . . .

Le jedna trpka kaplja mu je kanila v neizmerno radost in jo zagrenila. Hvala Bogú, da ne za dolgo! — Kodrán je hotel, da se s Štipkovo pomočjo osveti Olgi, in radi tega je tudi prišel k njemu. Toda s tem lekárnik ni bil zadovoljen, dasi bi imel ravno on največ vzroka zató. Uvideval je sicer nekoliko, kolikor so mu pač dali slabi možgáni, da je bil on tisti, ki je v tej spletki igral najžalostnejšo vlogo, vender, da bi se radi tega sedaj maščeval — nikakor ne! Odkar je poznal Olgo, do denšnjega dné mu je cvela v zaljubljenem srci zavest, da ga le nje ljubezen more osrečiti, z osveto pa bi si le nakopal nje srd. Zató je zbral vso svojo govorniško silo in jel Kodránu dokazovati, da je odpuščanje najplemenitejše maščevanje. Lovro se je, spoznavajoč lekárnikove namene, smehljal starim, premetim frazám in napósled obljubil srečnemu Zgagi, da se bode ravnal po njega plemenitih naukih ter se maščeval z odpuščanjem.

Blaženi Zgaga!

Najrajši bi za to izjavo objel Lovreta, toda vzdržal se je in ga le z žarečim obrazom ponosno korakajoč poleg njega spremljal skozi Lesnice. Prišedši do župánovih ozrl se je ljubeznivo in Bog védi čemu tudi zmagoslavno v okna. Takisto je Kodrán pogledal kakor slučajno tjá. Za steklom je zapazil svetlo uniformo Hagerjevo. — —

»Kaj dela on tu?« prišlo mu je na misel. »Izvršuje li morda nameravani svoj načrt?« —

Pogladil si je čelo z dlanjo in nadaljeval s Štipkom pričeti pogovor o izletu. Olge se ni hotel spominjati.

Zgaga pa mu je bil nepazen poslušalec. Misli so mu blodile povse drugod in jedva je dočakal trenutka, da se je mogel na ovinku proti Kotu posloviti od Lovreta.

Dasi bi sedaj najrajši kakor ptica poletel, vračal se je ipak le s počasnim korakom proti trgu. Spotoma se je nekolikokrat ozrl, da li gleda Kodrán za njim. V sé zaljubljeni bebci vedno mislijo, da ves svet opazuje njih ravnanje.

Stoprav, ko je Lovro izginil za grmovjem, podvival je lekárnik svoj hod. — Dospevši do župánovih, zavil je noter. Stopil pa ni, kakor je bila doslej njegova navada, v gospódsko sobo, temveč sédel je za rdeče pregrnjeno mizo, kjer so obično sedévali preprostejši pivci.

Olga ga je pri mizici svoji v drugi sobi šivajoč zapazila. Prestrašila se je nekoliko njegovega prihoda. Prej ga je namreč videla v družbi s Kodránom in pravilno je sklepala, da Štipko vé vso spletko. Vender kmalu je pregnala strah s prirojeno samozavestjo.

Pl. Hager, ki je bil jedini gòst, opazil ni niti prihajača, niti Olginega strahú.

Cviček, katerega je prinesla točajka, teknil je Štipku nenavadno dobro. Saj ga pa tudi že dolgo ni pil. — Ko se je nekoliko okrepcal, sesvalkàl si je cigareto, jel puhati dim pred sé na rdeči prt ter natézati ušesa, da čuje, o čem se pogovarja plemeniti gòst z dekletom v drugi sobi.

»Res, jako čudni so Vaši nazori, gospod nadporočnik,« dejala je Olga.

»Popolnoma prirodni, gospodičina,« odgovoril je pl. Hager. »Življenje naše je podobno snù, ako nam ta sèn ni sladak, krivi smo samí. Stvarstvo nam je pokorno, uporabljajmo je torej v svojo korist. Če je pri tem kdo naših bližnjikov na škodi, kaj nam tega mari? Ima li kaj solí v glavi, védel si bode že pomagati. Naj Vam navedem primer! Recimo da imate, gospodičina, ljubljenca, ki Vam je od vsega srca udan, in katerega tudi Vi iskreno ljubite. Oba sta srečna, vajino življenje je krasen sèn. Slučaj pa nanese, da spoznam jaz Vas, in da se mi v tem hipu porodi prepričanje: ako bi te ta déklica imela rada, potem bi bil srečen. Zberem torej vse svoje močí in se trudim, dokler si Vas ne pridobim. (Kaka ženska se namreč udá sladkim besedam, in sram bodi moškega, ki si ne more pridobiti ženske.) Pridobim si torej Vas, in odslej bi bila midva srečna. Vi ste se v svojem snù samó prebudili, a takoj zopet zaspali, da znova morda celó lepše sanjate. In Vaš prejšnji ljubimec? — Ako je pameten, presanjal bode v naróčaji druge izvoljenke svoje življenje.« —

»Razumejem Vas, gospod nadporočnik,« vzkliknila je Olga. »Opravičiti hočete s tem moško nezvestobo.«

»Ženske li niso nezveste?« vprašal je pl. Hager ter si vihal brke. —

»Časih so nekatere, ali tolikokrat kakor moški, ne!«

»To baš dokazuje, da imajo ženske menj možgán, nego moški,« odgovoril je častnik. »Nobena stvar na svetu ni vredna, da bi se človek za vedno navezal nánjo, niti svet sam ne. Ako si se naveličal ženske, čemu bi je ne ostavil?! Življenje so sanje, sanje so péne. In kaj je ljubezen? — Lepe sanje, torej tudi péna!«

»Rekla sem Vam že, da imate jako čudne nazore,« segla mu je Olga v besedo.

»In jaz sem Vam odgovoril, da so popolnoma prirodni,« zavrnil jo je pl. Hager. »Sicer Vam jih pa nikakor ne usiljujem. Ljudi je v

obče težko prepričati. Drug drugega uči: Trpi! Nalagaj si breména, pod katerimi pešajo dušne in telesne moči, potem pa jadikujejo, da je naš svet ‚dolina solz‘. — Čemu se pa jočete? — Čemu trpinčite sami sebe? vprašal bi jih. — Toda prebedasti so, da bi kdaj o tem razmišljali!»

»In usoda?» vprašala je Olga.

»Vi menite, da usoda ravná z nami?» dejal je nadporočnik. »Prazna izmišljotina bolnih filozofov! Mi ravnamo s svojo usodo! — Vsak je svoje sreče kovač, pravi národní pregovor, in v marsikaterem národnem pregovoru tičí več modrosti, nego je more spraviti na dan legija modrijanov.«

Olga je uvidela, da ne pride nadporočniku do konca, torej je rajša molčala. Zrla je skozi okno, kjer so na oskromnem vrtci ob hiši usihajoče cvetíce z zadnjimi močmi srkale življenje iz medlih solčnih žarkov, in mislila o besedah častnikovih. Nazori njegovi so se ji zdeli nenavadni, in zato on sam zanimiv.

Pl. Hager je nekaj časa molčé slónel ob mizi, potem izpil svoje pivo in se poslovil od dekleta. S seboj pa je nesel veselo zavest, da njega poset pri župánovih ni bil brez nobenega vpliva na Olgo.

Po odhodu častnikovem je ostala déklica še vedno zróč skozi okno, in Štipko Zgaga je imel najlepšo priliko, občudovati zapeljive dražesti dražestnega ji telesa. Srce mu je prekipevalo od ljubezni, toda približati se ji ni upal.

Olga je čutila, da jo motrijo lekárnika zaljubljeni pogledi, in prišlo ji je to. Ostala bi bila mirna na svojem sedeži, da je ni v veži poklicala mati.

Zgaga je mislil, da se sestane v veži s svojo oboževanko, zato je naglo izpil svojo merico in odšel. Toda v veži ni bilo Olge, niti ne pred hišo.

Krenil je proti dômu.

Z zadovoljnim smehom na lici je odzdravljaj srečevalcem in zahvaljeval znance, čestitajoče mu na ozdravljenji.

Blaženi Zgaga!

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

VIII.

V. Jagić, *Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. Mit zehn Tafeln. Wien 1890, 4°, 62 (posebni odtisek iz Denkschriften der kais. Akad. der Wissensch. in Wien, Philosoph.-histor. Classe Bd. XXXVIII).*

Ni še dolgo, odkar so našli na Dunaji v knjižnici ondotne tehnike dva lista male osmerke popisana z okroglo glagolico. Prilepljena sta bila na platnicah neke knjige; katere, to se ni dalo več določiti, in vender bi to ne bilo odveč, ker se je pri odlepljenju teh listov pisava na nekaterih mestih pokvarila takó, da se zdaj marsikaj ne dá čitati. Ta glagolški odlomek je objavil v zgoraj omenjeni razpravi prof. Jagić in vsestransko ocenil. Omenil je o njem vse, kar se sploh dá povedati. V štirih poglavjih razpravlja korenito o provenienciji tega odlomka in o njegovi važnosti za poznavanje razvitka glagolizma, podaja nam natančno analyzo teksta in latinski prevod, pojasnjuje jezikovno stran spomenika in njegovo grafiko in kaže na veliko važnost tega spomenika za zgodovino hrvaške glagolice. Izdanju, katero odgovarja v vsakem oziru najstrožjim zahtevam sedanje véde, dodan je na dveh listih phototypičen snimek, ta nadomésča popolnoma original.

Dunajska lista sta odlomek starega hrvaškega misala, tedaj glagolske knjige po zapadnem rimskem obredu. Oba lista sta glagolški palimpsest, kajti dobro se še dá videti, da sta oba lista bila že prej popisana z glagolico in sicer z manjšimi črkami, te so se zbrisale, kolikor se je to dalo, in potem se je znóva nánje napisala sedanja vsebina. V tem oziru se strinjata dunajska lista z jednim praškim odlomkom in z ónimi listi kesnejše dóbe, kateri so pridejani staremu glagolskemu evang. zographos. Vsebinska dunajskih listov — odlomek rimskega misala — so nekatere molitve in sicer secreta, post communionem, missa altera Apostolorum: secreta, praefatio, post communionem; missa unius Apostoli: epistola ad Corinthios. Ta sicer malo obséžen spomenik je prav velike važnosti, ne morda radi jezika — jezik je cerkvena slovenščina hrvaške recenzije brez kakih zanimivih posebnosti, tedaj e za e, u za a, i m. y, samó jeden poluglasnik — nego radi tega, ker nam pojasnjuje važno perijodo slovanskega bogoslužja in nam odkriva v zvezi z neprecenljivimi kijevskimi odlomki najstarejšo dóbo v zgodovini slovenske liturgije. Ne manjše važnosti je pa tudi za zgodovino in razvitek hrvaške glagolice, saj nam jasno kaže, da je bilo dosedanje mnenje o oglati hrvaški glagolici, o njenem razmerju nasproti okrogli glagolici najstarejših staroslovenskih spomenikov v marsičem krivo.

Ko je izdal Sreznevskij kijevske fragmente — jednako dunajskima listoma tudi odlomek glagolskega po rimskem obredu sestavljenega misala, kateri so gotovo iz XI. stol. in spadajo v oblast (veliko)moravskega narečja — pozvedelo se je prvokrat nedvojbeno, da se je v pokrajinah velikomoravskih, tedaj tam, kjer sta slovanska apostola delovala, vršil že v stari dōbi, recimo v X. stol. važen preobrat v slovanskem bogoslužji. Da se ohrani slovanski jezik v liturgiji nasproti silnim navalom nemškega duhovenstva in episkopata, odstopilo se je tcliko od prvotnega značaja slovanskega bogoslužja, da se je popustil iztočni, t. j. byzantinski obred in vzprejel rimski obred, kateri je bil udomačen tudi med nemškim duhovenstvom. Mislilo se je na podlagi kijevskih odlomkov, — kajti drugih virov za to sploh ni bilo, pisanih dokumentov, kateri bi o tem važnem preokretu jasno poročali, tudi ni, — da se je ta važen dogodek vršil ne dolgo po smrti Metodovi. Zdaj, ko imamo še dunajske odlomke, zasuknila se je stvar nekoliko drugače. Dunajska lista gotovo nista iz poznejše dōbe, nego iz konca XII. stol. pa tudi ne starejša, nego iz početka omenjenega stoletja, kolikor se to dá soditi po palaeografskih posebnostih, in ta dva lista iz XII. stol., nedvojbeno hrvaške proveniencije, svedočita, da je v tej dōbi — kakor se je že to prej splošno mislilo — na hrvaških tleh gospodoval v cerkvi že zapadni (rimski) obred. Tedaj iz XI. stol. staroslovenski spomenik moravske proveniencije, kateri priča o rimskem obredu na moravskih tleh, in iz XII. stol. hrvaški odlomek istega značaja. Iz te okolnosti sklepa prof. Jagić v prvem poglavji svoje razprave, in reči moram, da je to najsijajnejši oddelek vse razprave, da se je vršil omenjeni preobrat od byzantinskega obreda k rimskemu na vsi zapadni stráni krajev s slovenskim bogoslužjem, od vélike Moravske, tedaj od podnožja Karpat tja do srednje Dalmacije, že za Metoda: »Seit der Bekanntmachung« — piše na str. 5 — »der Kijewer Blätter also muss an der Behauptung festgehalten werden, dass schon in der ältesten Epoche der slavischen Liturgie, die man als mährisch-pannonische zu bezeichnen pflegt, in welche jedenfalls dieses Denkmal fällt, die ersten Versuche gemacht wurden den Gebrauch der alt-slovenischen Kirchensprache mit den Anforderungen des römischen Ritus in Einklang zu bringen. Ich hatte früher, nach dem Vorgange Šafařík's und Anderer, hauptsächlich die Zeiten, die unmittelbar auf den Tod des Methodius folgten, in Betracht gezogen. Allein es scheint vieles dafür zu sprechen, dass der erste Anfang der Umgestaltung bereits in die dornenvolle Laufbahn des pannonischen Erzbischofs fällt.« O tem mislim, se zdaj ne bode dalo lahko več dvojiti, dasi rad priznavam, da se pri sedanjem gradivu ta nazor ne dá toliko podkrepiti, da bi ga smeli smatrati za neovržno zgodovinsko resnico. Ni se morda rimski obred v slovansko cerkev na hrvaških tleh uvedel neodvisno od istega preokreta na severu v véliki Mo-

raviji; ni se morda to, kar se je, recimo v X. stol., vršilo tam gôri na severu, v XI. ali XII. stol. ponovilo na Hrvaškem, ni tedaj v tem oziru nobene vezi med kijevskimi odlomki in dunajskima listoma? Saj je sploh znano, kako hudo se je moralo slovansko bogoslužje v svojih početkih na Hrvaškem boriti za svoj obstanek, predno je dobilo v sredini XIII. stol. novo in sijajno dovoljenje od Rima; ni morda ta borba provzročila, da se je v hrvaških pokrajinah popustil prvotni obred slovanskega bogoslužja, byzantinski in nadomestil z rimskim, kateri je prej gospodoval v teh krajih in v sosednem oglejskem patriarhatu? Jaz mislim, da ne. Hrvaški glagolizem se je razvijal neposredno pod vplivom pannonske pismenosti, le v tem slučaju je razumevna nepretrgana kontinuiteta glagolizma na Hrvaškem, od najstarejše dôbe — dovolj je, da kažemo na glagolita cloz. — do največjega razvitka v XIV. do XV. stol. Da je baš, kar se tiče obreda, neka véz med kijevskimi listi iz XI. stol. in med hrvaškim dunajskim spomenikom, da ni zadnji spomenik popolnoma neodvisen od prvega, da se dunajski fragmenti osnivajo na spomenikih istega značaja, kakor so kijevski odlomki, o tem priča jednaka terminologija baš v ónih izrazih, kateri se smejo smatrati za izključno svojino zapadnega obreda, sósebnó beseda *вѣсѣдѣ* kot prevod latinskega *communio*, katero je najti v obeh spomenikih in nekoliko tudi »pannonski« izraz *mša*. Če bi ne bilo nobene zveze med obema spomenikoma rimskega obreda, t. j. če bi se ne bil rimski obred v hrvaških glagolskih knjigah uvedel iz pannonsko-moravske domovine in s tem obredom tudi vsa nova terminologija — katera je nasproti najstarejši pannonsko-moravski samó jako malo izpremenjena — nam bi bilo popolnoma nerazumno, kakó imata oba spomenika, jeden iz severne vélike Moravske, drugi iz oddaljene Hrvaške, iste izraze kot prevod specifičnih katoliških (rimskih) izrazov. V tem slučaju se bi bil latinski izraz *communio*, kateri je vendar skozi in skozi literarna beseda v staroslovenskem slovarji, na severu drugače slovenil kakor na jugu. Pa morda ne seza ta izprememba v »bogoslužji« v takó staro dôbo, saj se ne dá z gotovostjo trditi, da so kijevski odlomki starejši od XI. stol. in óni so najstarejši slovanski spomenik zapadnega (rimskega) obreda? Da se je ta izprememba vršila res v takó stari dôbi, še za časa delovanja Metodovega, o tem priča ravno dunajski spomenik. Kakó bi se bila šele v XI. stol. iz pannonsko-moravskih pokrajin uvedla ta izprememba v slovansko bogoslužje na Hrvaškem, ker je bila kmalu po smrti Metodovi po nasilstvu nemškega duhovništva in madjarskega navala pretrgana vsaka verska vez med pannonsko-moravskim severom in hrvaškim jugom, ko so morali Metodovi učenci zapustiti pokrajine svoje prvotne delavnosti in pobegniti na jug čez Donavo, tedaj v času, ko se je na severu, kamor najbrž v tej dôbi še ni sezala madjarska silovita invazija, slovansko bogoslužje komaj in komaj vzdrževalo

še nekaj časa, in kjer je, kakor pričajo kijevski in praški odlomki, kmalu nastopila popolna konstagnacija? Rimski obred se je mogel uvesti v hrvaške glagolske knjige iz severnih pokrajin, t. j. iz Pannonije, samó v óni dóbi, ko je še tamkaj cvetelo slovansko bogoslužje, ko je ona še vplivala na hrvaški glagolizem in bila merodajna za razvitek slovanske pismenosti na hrvaških tleh, tedaj za Metoda ali pa takoj po njega smrti, po njegovih pobeglih učencih in drugih duhovnikih, kateri so se semkaj umeknili iz Pannonije radi madjarske invazije.

Prof. Jagić je izkusil temu vprašanju še na drug način priti do živega. On je hotel to izpremembo, katera je bila za óno dóbo na vsak način jako znamenita, spraviti v sklad z najstarejšimi poročili o delovanji bratov apostolov, z žitjem sv. Metoda in novó najdenimi pismi britanskega muzeja. On sicer končno sam priznava, da se nasprotstvo posameznih papežev, kar se tiče slovanskega bogoslužja, njih zdaj prijazno zdaj zopet neljubeznivo postopanje v tej stvári ne dá še zdaj popolnoma pojasniti. Ipak je nam nekoliko pokazal iz teh poročil, zakaj in kakó se je morda vršil ta preobrat. Lepo razlaga Jagić, kakó so se Metodu že zgodaj stavile neke meje pri izvrševanji slovanskega bogoslužja: »unus vero hic servandus est mos, ut in missa primum apostolus et evangelium legantur lingua romana, postea slovenica«, bere se v 8. poglavji st sloven. vitae s. Methodii. Takšno je bilo tedaj dovoljenje papeža Hadrijana in tudi papež Ivan VIII., kateri je znóva slovesno potrdil, da slovensko bogoslužje nikakor ne nasprotuje rimski cerkvi in je tedaj znóva dovolil nasproti vsem nakanam nemške duhovščine slovenski jezik v cerkvi, dostavil je tej važni koncesiji še naslednje besede: »jubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter maiorem honorificentiam evangelium latine legatur et postmodum sclavonica lingua translatum in auribus populi, latina verba non intelligentis adnuncietur.« Naslednik Ivana VIII. na rimskem prestolu papež Štefan VI. je imel o slovenskem jeziku pri bogoslužji druge nazore. On je smatral pri koncesiji svojega prednika za glavne besede propter maiorem honorificentiam evangelium latine legatur, s tem je po njegovem mnenji bil latinski značaj cele maše dovolj označen, z druge strani je pa že Ivan VIII. izpodkopal slovansko bogoslužje najbolj s tem, da je zaukazal Metodu latinsko bogoslužje, kadar to želí knez: »si tibi et iudicibus tuis placet missas latina lingua magis audire, praecipimus ut latine missarum tibi sollemnia celebrantur.« Ta velika popustljivost papeževa nasproti véliko-moravskemu knezu je bila, kakor misli Jagić, vir mnogim neprilikam za Metoda: »Diese Clausel ist so zweideutig, dass sie für Methodius, als den Oberhirten von ganz Pannonien, eine Quelle beständiger Verlegenheiten und Conflictes bilden konnte. Es genügte, dass in irgend einem Theile seines Erzbisthums der Wunsch nach lateinischer Messe

laut wurde: wenn sich der Erzbischof nicht sogleich damit einverstanden erklärte oder der bedrängten slavischen Priester sich annahm, so gerieth er schon in Conflict mit der erwähnten Clausel der päpstlichen Concession. Man konnte gegen ihn scheinbar berechtigte Klagen erheben, dass er der slavischen Messe auf Kosten der lateinischen den Vorschub leiste . . . Ja aus der Existenz dieser (sc. der rein slavischen Richtung der slavischen Liturgie), konnten die Gegner des Methodius geradezu die Missachtung der in der Concessionsurkunde des Papstes Johannes VIII. enthaltenden Bestimmungen ableiten und derartige Klagen gegen den Erzbischof nach Rom richten oder in Rom persönlich vorbringen (Wiching), dass Papst Stephan sich veranlasst sah, jene oben citirten Beschuldigungen gegen ihn zu schleudern.« Na ta način hoče Jagić pojasniti besede papeža Štefana VI., katere se nahajajo v neki instrukciji najdeni v britškem muzeji: »Missas et sacramentissima illa ministeria que sclavorum lingua idem Methodius celebrare presumpsit quamvis decessoris sui temporibus, domni videlicet Johannis, sanctissimi pape, iuraverit se ea alterius non presumere, apostolica auctoritate ne aliquo modo presumatur penitus interdicat.« Pri vsem tem ni prezreti, da je bilo različno postopanje papežev v tej važi stvári v marsičem odvisno od politike in oportunitete. Papež se je moral v marsičem ozirati na želje mogočnega nemškega episkopata in tudi nemških cesarjev in njih politike ni smel prezirati. Od tod najbrž ta fluktuacija v nazorih rimske stolice.

Po Jagićevem mnenji imamo v staroslovanskem žitji Metodovem še drug dokaz, da seza slovensko-latinska maša v Metodovo dóbo, da se je vršil tedaj óni preobrat res že v takó stari dóbi. On misli, da ni slučajno, da se v tem žitji za bogoslužje rabi izraz *mša*, dočim je najti v žitji Cirilovem samó izraz liturgija. Oni, kateri je to žitje iz grščine prevedel, vedel je dobro, da se v teh pokrajinah, o katerih je tam govor (Moravska, Pannonija) imenuje bogoslužje *mša* in s tem izrazom je označen ob jednem tudi rimski obred bogoslužja. To se mi dozdeva nekoliko dvomljivo. Jaz sicer tukaj na deželi nimam nobenih pripomočkov, celó teksta žitja nimam pri roki, zató tudi ne morem ni tega ni ónega mnenja dovolj podkrepiti. Voronov je navedel nekaj važnih razlogov, po katerih smemo sklepati, da sta obe žitji Cirila in Metoda od istega pisatelja in sicer da sta prvotno bili sestavljeni v grškem jeziku. Po tem bi res ne bilo brez razloga, da je najti v obeh žitjih v prevodu grške besede *λειτουργία* razliko, da je v viti s. Cyrilli, za časa katerega je bilo bogoslužje še popolnoma slovansko, tedaj po iztočnem obredu (byzantinskem) najti izraz liturgija, v Metodovem životopisu pa *mša*, kjer je govor že o poznejši dóbi, o dóbi, v kateri se je že uvedel vsaj v nekaterih pokrajinah njegove nadbiskupije latinski obred. Toda pri tem se ne smé prezreti, da spada sedanji rokopis Metodovega

žitja v XII. stol., najstarejši rokopis Cirilovega žitja je pa šele iz XV. stol. Nemogoče tedaj ni, da je v prvem žitji beseda mša samó stari »pannonski« izraz, kateri se nahaja, kakor drugi taki pannonizmi samó v najstarejših rokopisih, v Cirilovem žitji je pa ta izraz nadomeščen z znanejšim izrazom liturgija, kakor so tudi drugi pannonizmi izginili iz poznejših rokopisov in virov. Če bi imeli Cirilovo žitje v takó starem rokopisu, kakor je Metodovo, morda bi tudi v njem brali mša. K temu pridruži se še to, da obe žitji najbrž nista sestavljeni pred sredino X. stol., in da bi slovanski prevoditelj na jugu, kateri vender ni bil neposredni učenec slovanskih apostolov, delal v tej dóbi razliko v prevodu istega grškega izraza in da bi ta razlika imela podlago svojo v različnem obredu, dozdeva se mi ipak nekoliko dvojbeno.

(Konec pribodnjit)

Statistična črtica dijaštva avstrijskih visokih šól.

Spisal Jos. Apih.

(Dalje.)

Aktivni so torej v tem oziru Nemci, Poljaki in Lahji; pasivni pak so Čehi in Rumunci, čeravno neznatno, Rusini, Slovenci in Srbo-Hrvatje z ogromno vsoto. Za leto 1868. je pa poleg uradne statistike bilo razmérje národnostij nastopno: Vseh vseučilišnikov je bilo 7.274, med njimi Nemcev 51.07%, Čehov 17.24%, Poljakov 11%, Rusinov 6.47%, Jugoslovanov 5.77%, Lahov 2.29%, Rumuncev 1.22%, Madjarov 4.45%, drugih 0.49%. Leta 1886/7. pa je bilo med vsemi vseučilišniki (vštevši inozemce) Nemcev 45.48%, Čehov 21.02%, Poljakov 15.30%, Rusinov 3.67%, Jugoslovanov 4.17%, Lahov 3.10%, Rumuncev 1.50%, drugih 5.76%. Ne gledé na domovino dijakov se je torej pomnožilo relativno število Čehov za 3.78%, Poljakov za 4.30%, Lahov za 0.81%, Rumuncev za 0.28%, drugih za 0.82%; padlo pa je pri Nemcih za 5.59%, pri Rusinih za 2.80%, pri Jugoslovanih za 1.60%. Nazadovanje Nemcev je posledica krepkejšega napredovanja Čehov in Poljakov, in ni nikakor neprirnodna prikazen; pač pa so Jugoslovani in Rusini prezeló zaostali za Čehi in Poljaki — in to je nevesela prikazen; tem načinom jim mora dolg vedno narastati. —

Po našem računu pride povprek 1 vseučilišnik na 1.844 stanovnikov; gledé na pojedine národnosti je to razmérje najugodnejše pri Nemcih (1 : 1.524), Poljaki (1 : 1.576), Lahih (1 : 1.658) in Čehih (1 : 1.850); vsi

ostali národi pa so daleč pod ónim normalom: Rusini (1 : 5.567), Slovenci (1 : 6.369), Rumunci (1 : 12.500) in Hrvatje (1 : 114.000).

Statistika uči torej, da uporabljajo Nemci, Poljaki, Lahi in Čehi najživahnejše priliko, da pridobé sinovom svojim akademiško omiko; tem pótem morejo Nemci, Poljaki in Lahi biti ofenzivni proti sosedom, stiskajočim se ponižno v kót: proti Hrvatom, Rusinom in — Slovincem. Čehi pa hodijo nekako srednji pot — ako nam je smeti tisto normalno razmérje smatrati za takšno merilo.

Pod tem nagledom smo izračunjali, da bi imelo biti dijakov slovenskih 618, torej za 71% več nego jih je zdaj; Čehov je premalo za 0.1%, Rusinov za 67%, Hrvatov za 84% in Rumuncev za 85%! — Slovenski vseučilišniki so bili 1886. l. na nastopnih univerzah in fakultetah:

Na univerzi	bogoslovcev	pravnikov	medicincev	modroslovcev	skupaj	% dotične univerze
dunajski	2	71	30	11	114	2.09
graški	4	38	16	3	61	4.66
praški nemški	—	1	1	—	2	0.13
inšbruški	—	1	—	1	2	0.24
Skupaj	6	111	47	15	179	
% slovenskih dijakov	3.35	62.01	26.26	8.38	100 %	

To je akademiška naša omladina, tisti nadobudni narastaj, kateremu bode popolniti toliko važnih mest v národnem ustroji. Ali bode zadoščal óni broj? Istina je, da mnogi akademiki ne dosežejo zaželénega smotra; istina je pa tudi, da na drugi stráni narasta »konsum« tistih sil, ki jih izobražuje univerza; istina je pri nas vladajoči nedostatek zdravnikov, pravnikov i. t. d., in sklepati se mora, da národ slovenski ónih sil menj producira, nego jih potrebuje, in da nasprotno prebitok inorodnih sosedov izdeláva široko vrzel, korakoma ustanovljajoč postajanke med nami.

Zanimati bi utegnili morebiti tudi razmérje národnostij na naših univerzah v absolutnem in v relativnem oziru. To razmérje kaže nastopna tabela, v kateri nismo nič pre naredili uradnih števil različnih národnostij, pač pa dodali absolutnim brojem relativne številke:

Univerza		Národnosti									
		Nemcev	Čehov	Poljakov	Rusinov	Slovencev	Srbo-Hrvatov	Lahov	Rumunov	Madjarov	drugih
dunajska	abs.	3607	271	280	43	114	211	126	107	510	187
	%	66.11	4.98	5.14	0.75	2.10	3.89	2.30	1.97	9.35	3.41
graška	abs.	793	50	27	—	61	165	181	8	18	5
	%	60.41	3.70	2.07	—	4.70	12.60	14.30	0.61	1.34	0.37

Univerza		Nemcev	Čehov	Poljakov	Rusinov	Slovencev	Srbo-Hrvatov	Lahov	Rumunov	Madjarov	drugih
inspruška	abs.	618	6	8	—	2	7	127	—	8	42
	%	75 ⁹⁷	0 ⁸⁸	1 ⁰⁷	—	0 ³⁴	0 ⁸⁶	15 ⁵¹	—	1 ⁰⁷	5 ²⁵
praška nemška	abs.	1095	368	4	—	2	5	1	—	2	6
	%	73 ⁸⁰	24 ⁸⁰	0 ²⁰	—	0 ²²	0 ⁴²	0 ⁰⁵	—	0 ²²	0 ⁵¹
praška češka	abs.	2	2177	5	—	—	1	—	—	1	5
	%	0 ⁰⁹	99 ³⁹	0 ²²	—	—	0 ⁰⁴	—	—	0 ⁰⁴	0 ²²
lvovska	abs.	1	—	692	389	—	—	—	—	—	2
	%	0 ⁰⁹	—	63 ⁸⁵	35 ⁸⁸	—	—	—	—	—	0 ¹⁸
krakovska	abs.	4	1	1050	38	—	1	—	—	—	—
	%	0 ³⁶	0 ⁰⁹	96 ⁰⁰	3 ⁴⁷	—	0 ⁰⁹	—	—	—	—
črnovska	abs.	93	3	28	33	—	—	—	91	—	1
	%	37 ²⁵	1 ²⁰	11 ²⁸	13 ²⁸	—	—	—	36 ⁵⁹	—	0 ⁴⁶

Nemci nadvladujejo torej na univerzi dunajski, graški, nemški, praški in insbruški absolutno in relativno, na črnoviški samó relativno in jako malo; Čehi na češki praški; Poljaki na krakovski in lvovski. Slovenci zahajajo iz znanih razlogov najrajši na Dunaj (63,7% slovenskih vseučilišnikov) in v Gradec (34%), Rusinov je največ v Lvovu in Črnovicah, Hrvatov na Dunaji in v Gradci, Rumunov na Dunaji in v Črnovicah, Lahov v Gradci, Insprucku in na Dunaji, Madjarov na Dunaji in v Gradci. Najbolj »mednarodne« univerze so dunajska, graška in črnoviška; dasi so vse tri nemške, ne doseže število nemških slušateljev niti $\frac{2}{3}$ vseh dijakov ne; marveč je najbolj »nemška« univerza inspruška, dočim je nemška praška zaradi večinoma čeških bogoslovcev samó za ubogih $\frac{3}{4}$ nemška. »Národne« univerze so v pravem zmislu: češka praška, krakovska in lvovska. V razméri dijaštva po jezikih je izražena veljava nemščine v Avstriji, odvisnost nenemških národnostij od nemške kulture — ki si pa nositeljev svojih broj nekoliko nabira tudi med nami. Nasprotno nam je skorej izključno češki značaj dijaštva češke praške, in skoraj izključno poljski značaj dijaštva krakovske in (ako odštejemo večinoma rusinske slušatelje bogoslovske fakultete) lvovske univerze kričèč spomenik doslej še neizvedenega združenja slovanskih dijakov na slovanski visoki šoli, zakaj dijake slovenske in hrvaške najdeš na univerzah v Gradci in na Dunaji, a nikakor ne na slovanskih univerzah v Pragi, v Krakovem in Lvovu. V kolikor se dijak slovenski hoče spoznavati s ko-

militonom hrvaškim, češkim, poljskim in rusinskim, možno mu je le, ako se zateče k mednarodni „alma mater“ ob Dunavu in Muri. In zdaj pa nam kdo očitaj »panslavizem« !

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Dragojila Milek †. Dne 22. malega srpana t. l. je v Ljubljani po dolgi, zelo mučni bolezni umrla gospodičina Dragojila Milkova, upokojena učiteljica in res prava dika težavnega in odgovornega poziva svojega. Neka slovenska prislovica veli: »Če hočeš biti hvaljen, umri«, toda kar se tiče pokojnice, reči je sméti, da je ni treba povzdigati na troške resnice, temveč samó priznati nam je nje redke vrline. Tovarišica pokojnici je v 182. številki »Slov. Naroda« kratko, toda takó jedrovito in zvestó narisala nje življenje, da nam je le opozarjati na ta izborni spis. Pokojnica, rojenjá Ljubljanka (leta 1850), delala je malone do poslednjih dnij vsa leta učiteljske dóbe svoje v Koboridu in si tam postavila v srci národovem in mladine najstalnejši spomeník. Visoko naobražena, vendar brez vse smešne napihnenosti, véstna učiteljica, ali z ljubeznijo vladajoča mladim duhovom, pristna domcrodká, vneta za vse pristno in vzvišeno, najblažja hči in sestra, vzorna prijateljica: takó živí in žívi v lepem spominu dolgo med nami cenjeno ime Dragojile Milkove! Tudi našemu listu je bila ranjca udana prijateljica in sotrudnica.

— m —

Tržaško - koprski škof Matej Ravnikar, slavni pisatelj in pedagog slovenski. V spomin razkritja spominske plošče v 13. dan julija 1890. l. v njegovi rojstveni hiši na Vačah slovenski mladini poklonil *Fernej Ravnikar*, slovenski učitelj. Z eno podobo. Izdala in založila »Družba Sv. Cirila in Metoda v Ljubljani 1890, 8, 31 str. Tisek J. Blaznikovih naslednikov. — Takó se imenuje knjižica, ki je kot V. zvezek knjižnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« prišla na svetlo. V nji nam je g. pisatelj, sorodnik vélikega našega Ravnikarja, s spretnim peresom in čutečim srcem opisal življenje in delovanje pisatelja in učenjaka škofa Ravnikarja ter mladini slovenski postavil lep vzor pravega za cerkev in narod svoj vnetega moža, da bi ga posnemala in hodila po njegovih potih. Zlasti nam je ustregel, da je korenitemu spisu svojemu dodal tudi podobo Ravnikarjevo in doslovno njegovo oporoko, ki jasno priča o Ravnikarjevem blagem srci, kakor o njegovem vedrem duhu. S to knjižico so šolske naše biblioteke spet pridobile primeren dar, za katerega lepo zahvaljujemo g. pisatelja, kakor tudi »Družbo sv. Cirila in Metoda«, ki pod modrim in previdnim vodstvom svojim lepó napreduje in se razcvita našemu národu v čast in slavo! (Mimogredé omenjamo, da je Ravnikarjev životopis, ki je brezimno natisnjen v koledarji »Družbe sv. Mohorja« za leto 1878. in katerega navaja g. pisatelj na 12. strani svoje knjižice, spisal prof. Fr. Levec.)

Slovensko petje v preteklih dobah. Drobtinice za zgodovino slovenskega petja. Spisal, izdal in založil *Fran Rakuša*, nadučitelj. Natisnila »Narodna Tiskarna« v Ljubljani 1890, m. 8, 171 str. — Ker naravnost povemo, da nas je ta Rakuševa lična knjiga posebno razveselila; zakaj prvič nam je lep dokaz zavednosti in pridnosti slovenskega ljudskega učiteljstva, in drugič nam g. pisatelj v nji opisuje tvarino, katere se doslej v

Slovincih še nihče ni lotil. Gospod nadučitelj Rakuša si je postavil lepo, a tudi težko nalogo, povedati nam zgodovino slovenskega petja od najstarejših časov do današnjih dni. Sam priznava v predgovoru, da takó ogromno delo je možno izvršiti samó pisatelju, ki biva v velikem mestu poleg bogatih knjižnic, nikakor pa ne selskemu učitelju, ki stanuje oddaljen od omikanega središča tam na kmetih. Vender moramo pritrčiti, da se je g. Rakuša vestuo pobrinil ter kolikor je bilo moči, pridno zbral in umno porabil vse, kar mu je bilo možno po raznih knjigah in časopisih, nemških in slovenskih, najti podatkov o slovenski pesmi in nje skladateljih. Knjiga obseza tri dele. V prvem govoru g. pisatelj o slovenskem petji in njega razvoji od najstarejših časov do sedanje dóbe. V njem se spominja zaslug, katere so si za slovensko petje in slovensko pesem pridobili Primož Trubar, Jakob Gallus, Adam Bohorič, Tomaž Hren, P. Nikolaj Dolar, Visentinij, Gregor Alasia, baron Žiga Zois, Jakob Zupan, Repež, Redeskini, Linhart, Vodnik, Volkmer, Japelj, Modrinjak, Stanič, Dajuko, Jožef Lipold, Traven, Andreaš, Vodovnik, Ahacelj, Slomšek in razni novejši skladatelji. V vsi knjigi nam to poglavje najmenj ugaja, ker je pisano preveč aforistično. Vender radi priznavamo, da je v njem nakopičenega mnogo lepega gradiva. — Drugi del priobčuje životopise umrlih skladateljev slovenskih. Opisani so tu precej temeljito: Fr. S. Adamič, Luka Dolinar, Jurij Fleišman, Anton Hajdrih, Josip Hašnik, Anton Hribar, Josip Kocijančič, Avgust Leban, Kašpar Mašek, Kamilo Mašek, Blaž Potočnik, Gregor Rihar, Dragotin Ripšl in Miroslav Vilhar. — Tretji del obseza životopise živečih še skladateljev slovenskih. Tukaj so opisani: Leopold Belár, Danilo Fajgelj, Anton Foerster, Franjo Gerbič, Ignacij Hladnik, P. Angelik Hribar, brata Benjamin in Gustav Ipavec, Davorin Jenko, Jožef Levičnik, Ivan Miklošič, Anton Nedved, Fr. S. Vilhar, Hrabroslav Volarič, Vojteh Valenta, Andrej Vavken in Janko Žirovnik. Lično knjigo lepšajo tudi podobe Trubarjeva, Riharjeva, Slomškova, Fr. S. Vilharjeva, Foersterjeva, M. Vilharjeva, K. Maškova, Kam. Maškova, Lebanova, Kocijančičeva, Hajdrihova in Adamičeva. Gledé životopisov in podob moramo pripomniti, da se g. pisatelj po naših mislih ni držal povsod pravega razmerja. Zdi se nam, da gre skladateljem, ki imajo posebne zasluge za razvoj slovenske pesmi, v takšni knjigi, kakor je Rakuševa, tudi več prostora. Takšni skladatelji bi morali biti opisani temeljiteje in dotičnim opisom bi se bila morala dodati na vsak način tudi podoba dotičnega skladatelja. *Riharju* n. pr. je odmerjenih polnih 12 listov, *Nedvedu* pa samo jeden in še ta brez podobe skladateljeve! In vender moramo Nedveda kot učitelja, pevovodjo in skladatelja neumrjočih, deloma že národnih slovenskih pesmij imenovati *díko* slovenskih skladateljev. Le pomislimo, kaj je Nedved samó s svojim »Slavčkom« storil za razvoj slovenskega petja v naši ljudski šoli! Že ta velika zasluga njegova bi bila morala g. pisatelju — učitelju biti migljaj, da bi bil tega ljubljenca našega nekoliko obširneje opisal ter spisu svojemu dodal tudi podobo njegovo. Tudi Foerster se nam zdi preskromno opisan. Toda navzlic tem pegam, moramo Rakuševo knjigo imenovati jako lepo in velezaslužno delo, katero radi in z dobro vestjo priporočamo občinstvu slovenskemu, zlasti našim pevcem in raznovrstnim pevskim društvom. Pisana je z velikim navdušenjem za to prelepo umetnost in preverjeni smo, da bode povsod vzbujala veselje do petja in ž njim budila in krepila narodno zavednost. Knjiga ima tudi jako lično, prikupljivo vnanje lice ter zeló čedno tiskana in lepo vezana. Dobiva se »Narodni Tiskarni«, pri knjigovezu Janezu Bonači, in pri knjigarjih Kleinmayrji in Giontiniji v Ljubljani. Broširana stoji 80 kr., elegantno vezana z zlatim obrezkom pa 1 gold. 50 kr.

Vežbovnik (Exercier-Reglement) za cesarske in kraljeve peš-čete. Poslovenil in založil *Andrej Komel pl. Sočebčan*, c. in kr. major v p. Natisnila tiskarna družbe sv. Mo-

horja v Celovci 1890, 16, 63 str. — Cena 20 kr. — Ta nova vojaška knjižica obseza uvod, posamezno izobrazbo vojakov, vod, kompanijo, boj, počastenja in parade, izobrazevanje vojakov, telovadbe in znake s trobilom ter je polna novih slovenskih terminov, za katere moramo neutrudnemu gospodu majorju od vsega srca biti hvaležni. Želimo, da bi si vsak Slovenec, ki služi cesarja in nosi puško na rami, omislil to lepo knjižico. Dobiva se pri raznih knjigarjih in pri g. pisatelji (Graz, Grazbachgasse 40)

Angeljček. Otrokom učitelj in prijatelj Izdal *Anton Kržič*. V. zvezek. Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani 1890, 8, 48 str. — Cena? — Med slovenskimi pisatelji, ki s primernimi knjigami zalagajo naši mladini namenjene šolske knjižnice, moramo v prvi vrsti imenovati g. kateheta Antona Kržiča, izdavatelja »Angeljčka«, katerega V. zvezek nam je došel pred nekaj tedni. Reči moramo, da se je ta zvezek g. Kržiču posebno posrečil in veselje je gledati otroke, kako slastno ga beró. G. izdavatelj je pa v tej knjižici zbral tudi dokaj lepe pesniške, pripovedne in zabavne tvarine ter vse olupal s kratkočasnimi in lepimi podobnicami. V tem zvezku beremo zanimive doneske gg. J. E. Kreka, Rad. Silvestra, P. Bohinjca, A. Medveda, Fr. Riharja i. dr. Kdor hoče razveseliti male svoje otroke, ki znajo že brati, naj si omisli to lepo knjižico.

Grška in rimska mythologija. Med najrabnejše učne in priročne knjige o grškem in rimskem bajeslovju spada znana nemška knjiga Viljelma Stolla, katera je vsakemu pridnemu gimnazijalcu dobro znana. Ker se je zadnja leta v nekatere nižje gimnazije uvedla slovenščina kot učni jezik in se tudi latinščina poučava s slovenskim učnim jezikom, bilo je želeti, da naši gimnazijalci tudi iz mitologije dobodo slovensko pomožno knjigo v roke. Tej potrebi je ustregel g. prof. *Lavoslav Koprivšek* v Rudolfovem s tem, da je Stolovo mitologijo poslovenil ter jo priobčil v 27—34. zvezku *Krajčeve »Narodne biblioteke«*. Velezaslušno delo g. prof. Koprivška je prvo te vrste v našem slovstvu; zato mu želimo obilo uspeha ter knjigo priporočamo učiteljem in učencem po naših gimnazijah.

Narodne legende za slovensko mladino. Nabral, izdal in založil *Anton Kosi*, učitelj v Središči, I. zvezek, natisnil W. Blanke v Ptuj 1890, m. 8, 39 str. — Cena iztisku 18 kr. — G. Kosi se je lotil jako lepe in hvalevredne naloge, zbrati in na svetlo dati národne legende, primerne šolski naši mladini, in to svojo nalogo je takoj s I. zvezkom jako častno rešil. V knjižici, ki leži pred nami, priobčil je 21 národnih legend in to 1 o sv. Gregorji, 2 o sv. Martinu in 19 legend o Kristusu in sv. Petru. Res, da je večina teh legend bila že natisnjena v »Vrtci«, v »Glasniku« in »Popotniku«, a raztresene po teh, zvečine strokovnih časopisih niso bile mladini naši pristopne. Iz mnogih legend nam odseva lepi pripovedni dar in prijazni humor našega preprostega národa in tudi vsebina ni spotakljiva. Rokopis je pred natisom pregledal in pohvalil č. g. Ivan Skuhala, dekan v Ljutomeru. Želimo, da bi nas g. Kosi kmalu oveselil z II. zvezkom.

Iskrice. Zbirka pesmij in povestij. Spisal *Janko Leban*, učitelj v Avberu pri Sežani. II. zvezek. Založil in tiskal Rudolf Milic v Ljubljani 1890, 16, 48 str. Cena po 15 kr., s pošto po 17 kr. zvezek. — Pisatelj je drobno, a lepo knjižico svojo poklonil slovenski mladini, katera mu bode za zlate nauke in mične pesmi in povesti gotovo hvaležna. Knjižica nam podaja 12 pesmic, 4 povesti, dva poučna spisa v pripovedni obliki in kratek životopis princa Evgna G. pisatelj ostro pazi na lepo in pravilno jezikovno obliko; rekli bi skoraj, da je časih še prevelik purist. Neče nam n. pr. iti v glavo, zakaj bi bilo »skrušen« bolje nego »skesan«. Želeli bi dalje, da bi pri pisanju tujih svojskih imen posnemal modre svéte o. Stanislava Škrabca ter ne pisal n. pr. Marlborough, Malplaquet, ker mladina in sploh preprosti ljudje takih tujk ne znajo izgovarjati. Take besede naj bi se pisale takó, kakor jih izgovarjamo. Mimogrede omenjamo, da

slednji, a, e, ni der letzte, ampak jeder: slednje veselje (št. 46.) zatorej ni »das letzte Vergnügen«, ampak »jedes Vergnügen«. Malokatero besedo pisatelji naši tako mučijo, kakor ta nesrečni slednji.

Spisi Krištofa Šmida. IX. zvezek: »Hmeljevo cvetje«. — »Marijina podoba«. Poslovenil *P. Florentin Hrovat*. Tiskal in založil J. Krnjec v Novem Mestu 1890, 8, 102 str. — Cena zvezku po 30 kr., trdo vezanemu 40 kr. — Krištofa Šmida prištevamo še vedno med najboljše in nepokvarjeni mladini najpriljubljenejše pripoved ovalce in marsikdo med nami se še tožno spominja tistih srečnih mladih let, ko je spise njegove prebiral z rosnimi očmi. Čč. oo. frančiškani v Rudolfovem so si izbrali lepo nalogo, povesti tega izbornega pripovedovalca mladini naši podati v novi, tudi v jezikovnem oziru hvalevredni izdavi, ki je doslej dospela do IX. zvezka ter obseza zgoraj imenovani dve lepi povesti. Knjiga bodi šolskim knjižnicam in vsem, ki hočejo otrokom svojim podati kaj tečnega berila, toplo priporočena.

Slovenski zemljepisni atlas. (Vabilo na naročbo) V rokopisu imam pripravljen slovenski zemljepisni atlas, ki bode v prvi vrsti raznovrstnim slovenskim šolam pri meren. Ako dohim dovolj naročnikov, hočem ga sam založiti, čeravno se mora vtakniti v tako delo veliko denarja. Uljudno vabim torej vseskupno slovensko občinstvo na obilo naročbo prvega slovenskega šolskega zemljepisnega atlasa, čegar cena bode 1 gld. Naročnine ni treba naprej pošiljati. *Ivan Lapajne*, šolski ravnatelj.

Za „Narodni Dom“! Menda ni samo nas Slovencev, ampak bolj ali manj sploh človeška slabost, da se marsikatero lepe ideje z velikim in obćim veseljem poprimemo ter z navdušenjem začnemo za njo delati, ali, ker se ne dá v kratkem času uresničiti, začne navdušenost, začne zanimanje za idejo pešati, ker nam v obće nedostaja one železne vstrajnosti, ki ne odneha, dokler ni namen dosežen. Tako se godi pri nas tudi ideji »Narodnega Doma«. Ali ni vredna, da bi našla vztrajnega zanimanja in podpore pri vseh Slovencih? Ali nima »Narodni Dom« naposled lastnina Matice Slovenske, torej lastnina vseslovenskega društva, postati in njega letne dohodke v pospeševanje slovenske literature izdatno pomnožiti? In vender se je število teh, ki še za »Narodni Dom« kaj žrtvujejo, zelo zelo skrčilo. Da bi pa to zanimanje po vsem ne nehalo, ampak se od časa do časa prebujalo, za to skrbeti je glavni namen »Krajcarskemu društvu«, ki je tako rekoč eksekutivni organ društva »Narodni Dom«. Po knjižicah z znamkami je nabralo po krajcarjih in desetih že skoraj deset tisočakov. Ali zanimanje za te knjižice je skoro popolnoma nehalo. Zvesto svojemu načelu, katero je izraženo v njegovem imenu, po majhnih pa mnogoštevilnih žrtvicah nabrati velike svote, izmislilo si je nekaj novega. Hotelo je namreč te majhne žrtvice prikleniti na nekatere vsakdanje potrebščine olikanih zavednih Slovencev, ter tako odpreti trajen vir dohodkom za »Narodni Dom«. Društvo je namreč takole sodilo: Ako daš prijatelju ali znancu vizitnico, ako mu naznaniš kak vesel dogodek, na pr. svojo zaroko ali poroko, ako mu pismo pišeš in se vse to zgodi na takem popirju, ki je okrašen, ne s kakim monogramom ali s kako rožico ali kako enako sličico brez pomena, ampak z znamenjem, ki priča, da se udeležuješ žrtev za skupne narodne namene, in ki vrhu tega kaže čedno podobico katerega izmed slavnih Slovencev, ki se jih s ponosom in s hvaležnostjo spominjamo, potem ima gotovo taka vizitnica, tako naznamilo, tak list za zavednega Slovenca še poseben pomen in posebno vrednost, katere navadni popir ne more imeti, ker to so potem tako rekoč vidna znamenja rodoljubja med nami.

Te ideje, katero so na podoben način naši bratje Čehi že davno v korist »Ustředni Matice Školské« uresničili, poprijelo se je »Krajcarsko društvo«, ki ima po izpremenjenih svojih pravilih zdaj tudi pravico tiskovine v svoj namen izdavat, ter je dalo podobice

štirih slavniš Slovencev: Vodnika, Prešerna, Slomška in Bleiweisa v različnih okvirih in različni velikosti, v jedni ali dveh barvah natisniti na vizitnice, naznanilne kartone, liste in zavitke za pisma. Podobe so krasno izdelane, tisek in popir je od prve trdke v tej stroki v Avstriji in tako smemo biti prepričani, da podamo Slovincem eleganten »narodni popir«, katerega bodo gotovo prav veseli.

Bodi vsem rodoljubom priporočeno, da začnejo zdaj posnemati naših bratov na severu šego, ter med seboj si le od »Krajcarskega društva« izdane vizitnice in naznanila in pisma pošiljati. Vizitnice pa bi se dale še o marsikateri drugi priliki rabiti, nego se zdaj navadno rabijo. Kako lepa je na pr. na Češkem razširjena navada, da dragim in zaslužnim pokojnikom na krsto polagajo vence, lire in jednake stvari, sestavljene iz samih takih vizitnic, na katere so prijatelji, znanci in častitelji zapisali svoje ime poleg kakega primernege reka ali verza, ali pa tudi vencem med liste vtikajo take vizitnice; gotovo posnemanja vredna navada! Naznanilni kartoni pa bodo tudi narodnim društvom lahko služili v njih namene, v naznanila, vabila, programe, plesne rede i. t. d. Vsi ti popirji bodo res nekoliko dražji od navadnih, pa gotovo bodo rodoljubom tako ugajali, da bodo prav radi nezatne žrtvice polagali na žrtvenik »Narodnega Doma«. V kratkem bode po časnikih se natančneje razglasilo, po kaki ceni, in po katerih trgovcih se bode ta »narodni popir« prodajal

Odbor »Krajcarskega društva«.

Prirodopisne novice. Neki učenjak iz Ljubljane nam poroča te zanimive prirodopisne novice: Po Vipavskem je mnogo velikih ščipavcev ali skorpionov, katere ljudje lové ter jih v velikih množinah pošiljajo lekarničarjem na Dunaj, ki delajo iz njih takozvano skorpionovo olje. Trgovina s skorpioni je relativno znatna. Ker pa so se večkrat pritoževali poštni služniki, da so jih pičili skorpioni, ki so se pošiljali v zabojih ali koških, vprašala je deželna vlada kranjska deželni zdravstveni svét, kakó bi bilo pošiljati skorpijone, da bi poštnim uradnikom ne bili opasni in da bi tudi ubogi ljudje, ki lové in razpošiljajo skorpijone, ne imeli velikih stroškov. Deželni zdravstveni svet je nasvetoval, naj se skorpioni razpošiljajo v luknjičastih zabojih ali sodčkah, ki so pritrjeni v drug večji luknjičast zaboj ali sod. Tako imajo živali dovolj zraku in ne morejo nikogar pičiti. —

Doktorju *G. J. M. Ederju*, voditelju c. kr. učnega zavoda za fotografijo na Dunaji, posrečilo se je nedavno fotografirati oko t. j. sliko na očesni mrežni kožici kresnice (*Lampyrus splendidula*). Iz te fotografije se dá posneti, kakó daleč vidi ta drobna živalca. Slika na očesni mrežni kožici kaže jasno blizu 350 korakov oddaljeni stolp Schottenfeldske cerkve, cerkveno okno, na okno prilepljeno črko *R* in celó skozi okno notranjost cerkve. Ta fotografija nam priča, do kakšne popolnosti je že dospela ta lepa umetnost, na drugi strani pa tudi dokazuje, da žuželke s svojimi zloženimi očmi vidijo dalje, nego se je mislilo doslej (Primeri »Mittheilungen aus der k. k. Lehr- u. Versuchsanstalt für Photographie und Reproductionsverfahren in Wien, Juli, 1890.«)

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrť leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**.
Uredništvo in upravnštvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna tiskarna« v Ljubljani.